

miraz

Edebiyat u Felsefe

% 100 Zazaki **1** Goma verin

Miraz

Edebiyat u Felsefe

Goma Verin

Serr:1, Umar: 1, Keşkelun / 2006

Wayer u Mıduri Guiri Nuştışi
İsmail Söylemez

Editor
İsmail Söylemez

Redaktor
Asmêno Bêyayir

Temsilkari Awrupa
Asmêno Bêyayir
H. Cansa

Hesabi Ponqa qê Awrupa
Mesut Keskin

Frankfurter Sparkasse / Konto-Nr:12000 95934
BLZ 500 502 01 - SWIFT-Code: FRASDEFXXX
IBAN: DE 50050501-1200095934

Edresi
Yeni Hamam Mah. Yenim Hamam Sok. No: 25,
Üniv. Durağı Arkası / Malatya
0 422 323 36 65

E-posta: zazamiraz@hotmail.com

Çêk Puesta (Qê Hewali)
Bı nomê İsmail Söylemez'i 5073679

Rıyez & Mizonpaj
İtaki

Mesuliyêt nuştôn nuştueğon sero.
Nuştêgê Miraz'ir yên şırawtış têpya niyên dayiş.
Ma rica kên ku; şıma nuştônî xui pê "attach" bışırawi.

Êgê Tedê

Vêrciyon Vatı Bı

Dkd
Tedkdkdşkfjd
Eksdfşdfkdfd
A yig ted

Kdkd
Kdkd
ÊGÊ TEDÊ
Êgê tedê

Kağıd, Zazaki'r vêşonu...

Ju gom çıra êrziyena, ju qelem çıra lerzena, ju vıl çıra kena a? İnön ca verdên, merdum (ison) çıra estu? De mıra vajên, şıma çıra êst? Cıwabi ın person ho komidiro? Yı ra biwazên cıwabi ini pêrs bınin:

Miraz çıra vêjiyena? Çıra dest kena pê hına ju xebatêk? Dêrd şıma çıtho? Heslotoni isoniyê biyayış ra ju zi nuştışu. Belê cogo ison tedı estu, nuştışız tedı estu, ison sênigu biye wer nicuyenu, otırız biye wendiş u nuştışız nicuyenu. Êg şıma vaji, çıra Zazaki? Biyerên ma qê ini pêrs gueş bınön N. Wısfonij'i ser:

Çıra Zazaki?

Zun ma ho ben vin. Kêlmê ma hê bên vin. E'dêt u qêdê ma hê bên vin. Numê ma hê bên vin. Ma hê bên vin. Ayra Zazaki.

Ma Zazu, din ma o zun ma bib maz êst. İn wird çinyêb maz çini. Yo kêmbı maz kêmbı, ma nimcêt. Êr ma kêmbı. Ay ra Zazaki.

Zervêşayı têna ma ni. Zazaki ser zaf xebat biya. Zaf gum êrziye zaf paynık vıraziyê. Yo paynıkiz ma vıraz yo gumiz ma ver ber. Ay ra Zazaki.

Hêlawê ma biye Zazaki niyena verdiş. Hawarê ma biye Zazaki niyena wendiş.

Êşq ma biye Zazaki niyen vatiş. Dêrd-kuil ma biye Zazaki niyên vatiş. Biye Zazaki ma nızun bıciğ. Ay ra Zazaki.

Êr dunya ha vêşena. Zalımu adır eşt dunya. Ca çinu herb tê niyeb, ca çinu isun tê nikiş. Vêng aştı gereka berzıb. Vêng Zazu'z wa miyundıb. Ay ra Zazaki.

Dar, rıstım xui ser bena zerguin, isun zun xui ser. Ma zı, hin zerguinıb. Ay ra Zazaki.

Kağıd Zazaki'r vêşonu, kağıd Zazaki'r têşonu, aju ra Zazaki.

Heta nıka Zazaki de kıtab u pêserok u meqaley folklori veciyay, kıştı edebiyatı ra ki gamê hewli erziyay, şiiri, romani neşr biy. Fêl u emelê ma oyo ke warey edebiyat u felsefey de Zazaki raver şêro. Çıke ma çım de edebiyat u felsefe, hera -u dewletikerdena zıwani rê elzemê. Nê warey de zıwan serbestiya xo tey vêneno, tede cıwiyeno, kamcin het ser ke biwazo, ê heti ser beno hera, vazeno, remeno. Eke vaz dano, beno ke gamanê xuyê verênan tenê çewt berzo ya ki waro gıno; ganê anci werzo pay. Oyo ke zıwanê ma hona kewto nê warey, ma qailime cı rê miraz bime.

Vetena Mirazi de ê embazanê maê ke pheştı dê ma, zaf weş u war bê, pir u khal bê!

Keremkerên ma vêşoni u têşoniyê kağıdı bathal bıç...
Heton dornê weş u war bimonên....

Ju biyevêngik (sıkut) bîdên mı,
ez mêdon bîwoni galê şewî'r!

İsmail Söylemez

Êg êru ma îtya vîndertê, wa biyeru zonayîş ku vîndertişî ma dî ju şiyayîşêk estu u êg ma şîni, rênê zi şiyayîşî ma dî zi ju vîndertişêk estu.

Gelê wendueğon, ma wazên veng bîd şîma, labelê gere şîma guêş xui bîdi ma ku, ma veng bîd şîma. Ma wazên gîyaloni xui asimoni ra vaj, wa wî cuerd bîvarnu daron ser. Wa gîyalê ma darondîr zergunib. Dari, kelomig asimon erdonîr vonu, iyê.

Wextug zimiston vonu, wesar ho zerrê mîdo, kom tera bawer kenu? Belê buyê wesari ha yena. Çimki, zimiston zaf biwu har. U inaju zi yena zonayîş ku, her bezrîd ju waştîşêk nîmto. Belê, îna rîya resena qêlb (zerrê) heyati. Ma hivi kê n ku, wext ma resê oja, ma gu bîvin, ma çendêk gunakaron holiyêrê.

Belê, waştîşî her merdumi îno: "mî ta bîardên, mî xui temomkerdên". Belê, e zê vona, ju biyevêngik bîdên mı, e mêdon bîwoni galê şewîr. Ma êru xui kerdu hadrî, ma sîbê xui onî xui vir, çimki ma zoni, ju qêdêkê cî resayîşîyo, vir ardîş.

Helbetug ê her isoni ju kıştêkê yiwa nimcet esta, ju kıştêka ta niyeardi. Ta ni arda temomker, bîqêwnu yon zi wêxt cî ri nivetu.

Big bîrinê mı, bîshaw kezebê xui. Bîrinê mıwa kêwi u kezebê tîwa helîsyayi. Ez nizona, kıçı bêr herrê guîloni ra sêni şînu zerri. Yon zi ma kom teberayi, gelo kom çî zonu. Labelê îna yena zonayîş ku, her sarî wedartişî tî, wîrîştîşî ju eşîrêko...

Ma êşqi, sinê xuiwa zê ju guîlêk çarnên... Ma miri êşqi xui, pê sîmer allawên. E vona biyerên ma honi xui dî mecuy, mevînder.... Ma zerrê domaroni xui dî, bawê şîma vîndên... Ma voni ku cuyayîş ju mergêko, merg zi ju kendalêko... Gelo tînayiyê monqalêka sıfrin ziyêdiyêr... Tînayiyê zerrê hononî şewon tariyon...

Hes u merg.

Belê tîk u tîna îni wîrdi, êşkên hemî çî bîbedêln u îni wîrdi êşkên verbi hemî çî dî vîndêr...

I - Hes u Çilê

Mona Rosa, guili siyê, guili şipê;
Guili Gülce u nıvin sıpê.
Mirçika perrışikti şıfı wazena;
Ax ri tı ra şını guinid,
Mona Rosa, guili siyê, guili şipê!

Zurrên ver bı aşm çeçêl lhişini,
Remuek onyên arwêş kui ra.
Mona Rosa êru mı ser halêk estu,
Varon çotamot kuenu herr ser,
Zurrên ver bı aşm çeçêl lhişini.

Tari dara zêtuniyero
Inug dêst mîd pê sha dest kenu pê...
Sırrug engıştono yaqutini benu eşkera,
Ri cêwu germın u qijkekıd,
Tari dara zêtuniyero.

Zembaqi co rêk qeraxıd vıl kên
U estu her vıla wehşid (yabonid) ğururêk
Hewog pê mumêkıd vındenu
Ruehi xıwu biyerueşt şon ti u vındenu
Zembaqi co rêk qeraxıd vıl kên

Dêst tı, dêst tı u engışti tı
Zeg vilêkê henar kên phon
Destoni xıı ra bêlu bena ju cini
Zeg bini behrid gêrena
Dêst tı, dêst tı u engışti tı

A mek pencerê xıı, pardon bonc
Mona Rosa e gere tı niyêvin
Awırrêkê tı besu qê mêng mı
Fom bıx Mona Rosa e ju gejęka
A mek pencerê xıı, pardon bonc

Wext lez viyerenu ra Mona
Seet duyesa, şı hona çilê
Raku wa quilingi biyêr honi tı
Hındêkız moni asimon ra ğêrib ğêrib
Wext lez viyerenu ra Mona

Şoniyonı yên mirçiki hêjiron
Nışên sêr hêjironi baxçiwa
Têkı şipêlê, têkı zerdîê

Ax wa mı bıkişi herındê mirçikêkîd
Şoniyonî yê mirçiki hêjiron...

Ku ez tî vinena, Mona Rosa,
Awironî mirçikonî hêjironîd
Pê gıyalon kê nî pırr a yelkena sersêrî
Ê awırri biyegunê ... vêr awîd
Ku ez, Mona Rosa, e tî vinena

Herdon herdon monî rî mî ra Rosa
Hema tî mî ra gueştari nîkêrdî dêr
Êşqî mî otir her sazîd ca nîbenu
Dêra rêk rînd, ju guilêk vonu
Herdon herdon monî rî mî ra Rosa

Badi varonî ra benu gîrd weşî
Fiyêk pê sebîr resên
Ruejêk bonî zerrê çîmonî mî ra
Tî fom kena merdê çîra cuyên
Badi varonî ra benu gîrd weşî

Hîni mî ra bawer bîk kê nê mîhacîrî
Gueştari bîk u qebul bîk xuesomyayîş mî
Serdêk, eciyebêk, dejêko kewî
Bî kîl u guîret dorpê mî
Hîni mî ra bawer bîk kê nê mîhacîrî

Bazîni zêrrîni u leşa buyîni
Wa cîwab bîdî, in pîrçî mirçîko guînin
Pîrçêko giyon donu êg tî bîwîyî
Pîrçêko qefelnayo şewîr ruêjîr,
Bazîni zêrrîni u leşa buyîni

Mona Rosa guîlî siyê, guîlî şîpê
Guîlî Gûlce u nîvîni sîpê
Mirçîka perrîşîktî şîfîqî wazena
Ax rî tî ra kuên mîyonî guîni
Mona Rosa guîlî sîpê, guîlî siyê,
(1952, Wesar)

II - Merg u Çarçivê

Çîlêk vêşena şenîk u zerd
Riyontîka eciyebîni, tîron u Gûlce
Xîncêrêk heremnena honon
Honêk, xîncereêk, destêk u, u, u

Çilê vêşên şenik u zerd,
Şew vor varena heton siba
Herr u guêşt, çeççeçê aston
Tersêk genu nimmerdon
Wextug gînên kerrêk qafisari
-Merdê ku têna nengê cê êst
U têna şikiyê qapaxi zonon...-

Çilêk vêşena şenik u zerd
Destoni xui kena a ver bî asimon cinik
Ben derg ben derg puer zêrrin
Puêr kênonug şar qê yin mirenu

Çilêk vêşena şenik u zerd
Xuertu esmer, vir u guin,
Bermê kêna çimkesk
Çilkenu kıştê beriya akêrdi ra
Çilêk vêşena şenik u zerd.

Çilê vêşên şenik u zerd
Qijonir kêna a şikefton,
Mirçiki u kezıkgı ruej nidiwu
Masêg êşq xui kêna eşkera
Awon şınasiyon lez terk kêna

Çilê vêşên şenik u zerd
Oniyên adır ra, wel ra keziki
Kutiki kêna letê kanaryon
Mektubon karmêkê dara gor wenu
Giyêng vëndên xırabonıd
Vêşên çilê şenik u zerd
Ju guilêkê qeza vinenu hercad
Astuerug biye astuari kuenu çargomi
Ruêşt ruehêk estu asimonıd
Vëndên giyêng xırabonıd

Çilêk vêşena şenik u zerd
Lerzenu erd zeg birusk gino cı
Bı hewes bawê tariyon vındêrt
Dadi, babi, birê cê
Zerrê xurıd pu vejenu nişkawa dejêk
Ju dêrêkê thali voni, şini
Dadi, babi, birê.

Çilê vêşên şenik u zerd
Her nıvin fêk vera pırr, nıvinêk venguvarut.
Dêrêkê şayi vonu şinu
Serxuêş juyın, ê diyın, ê hirın
Guilê yên eştiş ver bı asimonon
Lêyir mirçikon zarçalonıd lerzên.

Çilê vêşên şenik u zerd...

Çilêk vêşena şenik u zerd

Yelkenon tenikon hewê bën
Lerznenu zerron u bayreqon
Dêstîg gêmi(kêşti) ra herr ser bën derg.
Çilê vêşên şenik u zerd
Kuêk ju kevezêkê awî ri hesret monên
Xızinê nîmtê u marî awî

Yelkenon tenikon hewê bën
Çilêk vêşena şenik u zerd
Lewendon puetsîpiyon u azadon
Xuiwa girî donî pîsingî siyê
Lerzên zêrr u bayrêq
Kuêk kevezêkê awîr hesret monên
Dêstîg gêmi ra herr ser bën derg
Çilêk vêşena şenik u zerd

Çilêk vêşena şenik u zerd
Riyontika eciyeb, tiron u Gülce
Ax heremnena xincerêk, ax honon
Honek, xincerêk, destêk, u, u, u...

(1952, Omîni)

III - Pueşmonti u Çilê

Hewa yenu, varon varenu, luyî cemîdyên
Quetêkê kuêlî kenu rueşt pîxri
Dhadê cê vêr adîrid pêrşon
Dhâdê cê vêr adîdîrî azad...
Hewa yenu, varon varenu, luyî cemîdyên.

Varonî miyontê phaştîyê ay u phaştîyê midê;
Dêr miyontê lewonî ay u lewonî mid
Zerrê mî kerd hezar letî gejkê (sodêk)
Vêng cê yenu vêng cê ê qijon guînakaron;
Dêr miyontê lewonî ay u lewonî midê

Qaşuga zêrr pê vêşayîş resên jubin;
Dejug rîdo, wiciyaxî cefê,
Herrê yîga îna pîxri dî vêşena,
Şewêk honî mî dî wîrdiyêsi mî vêşnê;
Qaşuga zêrr pê vêşayîş resên jubin.

Çîmî mî kêsk ê ay siyê
E gueronî guîni sîpêwa a gueronî tobi siya
Sarê dhadê cê miyonî destonîd
Engîştîni ayîd engîştîno ruejîni ayê rueştîni ra mendi
Fotrafêk dalaqnayo diyesa:
Oniyenu eynî ra, şew ra, viyertî ra,;
Sarê dhadê cê miyonî destonîd

Pîrnîkê tîfîngêk hewada
Hagu bitequ biyefîşek
E kênekê qîja, e kênekê geja
Şîma çî fom kêni mî, şîma!
Tîfîngêk hagu bitequ biyefîşek...

Kênêgê dusêb qîrşê sîmêriya
Giliyêş yîni mî kaş kêrd

Tı pê sekên, phistini mı wişkhewê Qerejdaği kerdu pırr
Dhadê xui ra şit vêrin mı Gülce'd lit
Ruêj zındonêk ra do Onqarya ru, Çataldağ'ıru
Taymendıb herındê yınıd ez mêrdin
Kênêgê dusê qırşêkê simêriya

Pısingi xalçon kên letê
Rueştêko sur kuenu war
Zoniyoni dadi'd hal çinu
Sarê dadi dı letêwu...
Nişkenu hukım bıkeru ruehi isonir adır,
Hewa nişkenu hukım bıkeru pardon tenikonır
Pısingi xalçon kên letı
Qufêg adırıd guıla zerd kên a
Nonêka surkêrdi vinên

Vêng eciyêb yên mı gueş
İsonig haki mirçık ra vêjyên
Gımid astuerêk zin kên
Vêng eciyêb yên mı gueş

E ju şerqik, e ju dêrêka
E pırçı aluşkê Meryem'a
Hêlm ezizêk mı erzenu hewa
Zerrê mid merdumi Homê vındên
Lingi mıy rındiki pê la gırıdayê
E welati aya, ğuirbêt xuiwa
E hesrêt (virkotışi) ezizêka
E pırçı alukê Meryem'a

Çımı mı kêsk, çımı ay siyê
E gueroni guini sipêwa, a gueroni tobi siya

Pıxri ho şına hona, adır ho benu wel
Puêr dhadê cê sipê
Dhadê cê puêr xui ruçıkno
Zerrê adırıd guıl vıl kerda a

Holıyer biya gırd, vênıyer bena gırd, qij benu gırd
Pıxri ho şına hona, adır ho benu wel
Dhadê cê ruehi mid ruehi mı ser bena çot
Pêrr miyeson kena germin
Tijêk herr qılaşnena u vêjiyena
Cini vaji qêz cuyên
Wext biyedêr bımoni nişkên bıcuıy
Ciniyon dêr eqrêb kên rueşt
Ciniyon dêr, jari kên rueşt

Hini e şına, astuêr zin kên
Vironi xui jubju vêşnena
Fistoni kena letı letı
Dijon jarınonır war verdena.
E vêjiyena sêr ju kerrêka şıpê
Guılêka siya kena sinê xuiwa.
Guilon erzena tijag şına awon
Xui vengonır verdena ra.
Bini lingoni mı ra viyerenu ra dengızêk...

E kênêka qija, e kênêka geja,
Şıma çı fom kên mı şıma!
Hını e şına, astuêr mı şirrenu;
Pitêk mum wazenu, merdêk dêr wazenu
Bını lingoni mı ra viyerenu dengizêk, dengizêk;
Çımı ayi vëndên mı, ez nişkêna vındêr, ez nişkêna vındêr.

Çımı mı kêsk, ax, çımi ay siyê;
E gueroni guinê sipêwa, a gueroni tobi siya...
(1952, Payiz)

IV - U Mona Rosa

Ruêşt vilê piyeximbêrid bigêr
Destoni mıy neçaronıgu hêt tiwa bên derg.
E sirri xui dona mason wefakaron:
Têna ina dinyad yı gên herındê mı.
Puêr xuiw puexıkın u murêyin verdena ra hewêr,
Hêkêl mıgê qijêk dıma kuên
Ruêşt vilê piyeximbêrid bigêr...

Dısmalêk dêst mıwu raşt ra kot awa lhêlın
U qırrikê mı kerd pit engışton, derg u barê.
Puêr tı ra muyêk kot herrê miwa guinekar;
Sêbiw tı ser Rosa tı kota derdêk.
Gueroni nonêk eziz fıkrı hına pêşê
Wa bıqehriy dari noêl u manolyê,
Dısmalêk dêst mıwu raşt ra kot awa lhêlın...

Ez ın şoqi vejena erzena la,
Wa hemı çı mı ê şımabu, piyêru ê şıma, sarê bırnayê
Wext kezık destpêkeru honi xuid bıbermu
Tıfingi mıgu mı guıl eşta zerrê cê, dest kenu pê wiçenu.
Kesaga gunê kêrdi xui phaşti
Zê ayi vêr mêrgid xuienaniyêt mı benu hêdi.
Êg otıra e ını şoqi bêrzi la.

Ini comiyêrd zê pisingon buyi oncên.
U pisingi her şew xui shawên balışnon.
Ruêjig behron kên şa bên kılm;
Vilig niyên ruetiş, jarın u siyoqir.
Ciniyon u comiyêrdon xuvırakerdon'ır monên
Çımı ju gezalêk kuên ze hêliyên siya
U comiyêrd zê pisingon buyi oncên.

U tênati, gueroni welê cığari tênati!
U zerrê honi kotışi herr zê marri.
Tı ri zi, Mona Rosa, ma pıta kerrêyin verda
Destoni tı dı dındonêkê mason astêyinon.
Zê vir tı gird, newı, tari,
Gueroni vir tı guirê Homê u Şêtoni...
U tênati, gueroni welê cığari tênati!

Êru e têna varonir tehemmul kena;
Varon gejug heton qırrikê mı yenu.
Dik zafiyêr tuki xui ri ikbar kena,
İkbar kena ina şılıya bıbela ri.
Ruehi xui ri kena bayreq u e têslim kena

Wirdi dëst miyerikêk şiliwa alıqiyê.
Êru e têna varonir tehemmul kena.

Ver bı ruêşt tironêk, tijêk ontîşi tı
U ruehi tıd newı şehrêk vıraştış bı nomê Gülce.
Gêmiga biya letê u yelkenag dıryawa
Miyoni dêrag biyeveng yena vatış kerdış
U baciyon gueşêkır mırênayış giyoni
U qêdnayış inag niqêdiyena, dêrag niqêdiyena,
Verbı ruêşt tironêk, tijêk ontîşi tı

Mirçikê tawusi kota zerrê mı
Pênid, rêk pênid wazena tı ra vaji.
Kota zerrê mı, tuki mı ruçıkno
Pênid, rêk pênid wazena tı ra vaji.
Zerrê mı dı vinbiyayış tawuson jubıju,
Mı ri zi citêk pêrr şıpê guirêt
Pênid, rêk pênid wazena tı ra vaji

Ruêşt vılê piyeximbêrid bıgêr
Destoni mıy neçaronıgu hêt tıwa bën derg
E sırrı xui mason wefakaron ri vona;
Têna ina dinya dı yı gên herındê mı.
Puêr xuiwu puexıkın u murêyin verdena ra hewêr,
Hêkêl mıgê kuên qijêk dıma
Ruêşt vılê piyeximbêrid bıgêr...
(1952, Şewê Serra Nêwi)

Şair Xıdır Çeliki De Muciliye

Şair Xıdır Çelik dewa Vartoy Muska rao. İniyê Xıziri ki Muska dero. Disêy metro İniyê Xıziri ra cor şairi goli dê viraştene, tede masa keno weyi, masanê deqesura (alabalık). Ebe weyikerdena masa ki idara çê xo nanao ro. Ma ke şime İniyê Xıziri ser, xebera ma şair Xıdır ra çinêbiye ; ma nêzanitêne ke o oca maneno, gurino. Coka ma êyde reportaj nêkerd, cıra persê haziri pers nêkerdi, êyde wertê xuşexuşa ağwa İniyê Xıziri de mucıl bime. Ma ke ebe zonê ma Zazaki selam da jümini, kêf u halê jümini pers kerd, khek Xıdır zaf bi şa, zerê çımanê dêy bereqiya, gulê xo bi ra. Çi ke o hêyranê zonê mao, şîiranê xo ki zonê made nusneno.

Xal Çelker : Khek Xıdır ez nia dana ke tı zono gilor (Zazaki) ra zaf hes kena, ma ke zonê ma tode qesey kenime zerê çımanê to bereqino...

Xıdır Çelik : Weeey ! Qesawa ke vano ! Tabi ke hêniyo. Hirê çi marê zaf muhimê ; zonê ma, itiqatê ma, biyena (kamiya) ma. Ma ke ninara jüye kerde vindi, mara çiyê beno kemi, benime nêmecet. Ma gereke xora pers kerime, ma kamime ? Kot ra ênime? Kamta şonime ?

Peki, zonê ma cia, raa u ibadete ma cia. Ma kamime? Ma, gereke verê coy xo vecime meydan. Dıma ki cuabê nê persa bıdime, ma koti ra ênime, şonime koti? Ma gereke xo bızanime. Ma ke xo nêzana şar ki ma nêzano. Hama, ma bime hurdi hurdi, bime parçe parçe. Şar ma keno hurdi, keno parçe, xorê beno; her kes ma hetê xo ser kaş keno beno, ma keno zaif, keno şenık, keno zerê lapa xo.

Ma kesi de na mane de nêdanime pêra. Ma kesi ra nêvanime ra u rêça xo ca verde, bê ra u rêça ma ser. Arıfkıyê made "ikilik" çino. Ma kuli isana jü vinenime, ê her kesi xora gore raşta xo esta. Na şîira mıde ki ez nae nia ana re zon:

*Jübini de ceg kenê hurdima bıray
Ez torê ji berbenu, dêrê ji berbenu
Marê kenê zindan welatê hiray
Ez torê ji berbenu, dêrê ji berbenu*

*Cirt kay kenê zengin u lortı
Koa o çola de ceng kenê xortı
Cenazo oncenê motor o fortı
Ez torê ji berbenu, dêrê ji berbenu*

*Öksüz Xıdır vano, mebone herêy
Jübini mekışê, rew bêrê werêy
Ma o pi berbenê, vêşenê zerrey
Ez torê ji berbenu, dêrê ji berbenu.*

Yanê owo ke esker dero o ji biraê mino, mino jü eskero, jü ki ko dero ; hurdimina nane jübini ra, e de de de damış de : Eke owo

ke ko dero amê kiştene, ez ke dêrê berba, owo ke esker de ke amê kiştene, ez ke dêrê nêberba beno ! Qêy o ji can niyo ? O ji xort niyo! O ji wairê ma o pi niyo bao ! Xızır mara berbiş êndi duri bero.

Hêya bira, rınd ke mî tî diya, zaf kêfê mî ame tode.

X. Çelker: Mordemê de ze to diyene mîrê ki şan u kêfweşiya.

X. Çelik: Hêya wullahi xêlê zemanî ez be nê fikri cêreno. Hama, bismillahi mî tî diya. Ez cêreno... Tawa vatena mî... Ne ê vatena mî qebul kenê, ne ki ez ê dine qebul kena. Ahêni ez xorê teyna mendo. Mî nao tî diya, mî tora qewete gurete, êndi ma teyna nime.

X. Çelker: Ma ki mordemanê ze tora qewete cênime.

X. Çelik: Mî o domananê koy, mî o hevala, weş bê, ma jûbini de qesi kerd. Ebe zereweşiye mî fikrê xo vato, ine ê xo vato. Ne merka mîra çiyê vato, ne ji mî merka ra çiyê vato. Pêyniye de ine mîra vato, "Heval, tî xorê, ma xorê". Mî vato, « Bira a ji rında ». Îsan ke jûbini de haşt bi rındo, îsani ke şikiya jûbini de qesi kerd rındo.

X. Çelker: Helbet, haştîye rında. Îsana ke bese kerd jûmini de qesey kerd, a taw meseley tenêna rehet hal benê.

X. Çelik: Jû ji ez biraê xorê nae vacî. Ez şîiranê xo nêdano kesi. Şîirê mî amê tirtene, ez wair veciyo, mî ebe şaada, ebe qerarê makemî şîirê xo dızda dest ra guretê. Hama, tî mîde hemfıkîra, ez torê şîiranê xo waneno.

X. Çelker: Xızır tora razî bo, vengê to daim kero. Tî ke destur bîdê, ma şikinime şîiranê to qezata ma Munzur Haber de bîvecime. Qezata Mamekiye de, yanê Tunceli de vecina. Hama, mî ardê taê Varto de ki nê ro. Beno ke nae ra tepiya Varto de ki biroşiyo.

X. Çelik: Tabî, tabî.

Mî cor va ke, îsan ke jûbini de haşt bo rındo. Rınd u xırava mordemi mordemi ra pers bena, şar gereke cîrê tomete mekero. Jû şîira xode ez nîa van:

Ez hes keno, hes nêkeno

Yara mîna, şarî rê çîko

Rîndek bena, pîsîn bena

Yara mîna, şarî rê çîko

Zurekerî biyê mele

*Melawê şarî ze dele
Mehejnê, merişnê pele
Dara mîna, şarî rê çîko*

*Eşqê yare dest firaro
hes keno, ê mî qeraro
Belki lewê şarî de zeraro
Kara mîna, şarî rê çîko*

*Tî Xîdîrî nas nêkena
Rînde ra qe qal nêkena
Tî çî zana hes nêkena
Nurê mîna, torê çîko.*

X. Çelker: Xızır tora razî bo, zerê mîde gulî bi ya, to ez kerdane mest.

X. Çelik: Berxudar be. Gereke zerê mordemi de gulî ya bê. Tî hayrê mî niya, ê mîde ji bi ya. Yanê qey biyê ya? Dawa xode mî xorê jû heval diyo. Yao tî sevana ! Demake wairê na dawa hona estê. Dêmake

na dawa bêwair niya.

X. Çelker: Hêya. Se ke to ki va, ma waxtê zaf zaiyat di, her jüyê ma hetê ser şî. Hama, hao endî zaf teney biyê heşar, hayrê mesela xuyê, cîrê wair vecinê.

X. Çelik: Zaf rınd bira, zaf rınd.

X. Çelker: Çîxa ke hona kamiya ma sero tenê kemasiye esta ki, zon, kultur u itîqat de xêlê rae cêriya.

X. Çelik: Zaf rınd bira, zaf rınd. Aji êna, a ji vecina werte. Mordemi ke toz nêêşt reça xo ser, a ki vecina werte, nêbena vindi.

Mordemi rê tenê ji rehetiye lazıma. İdara çêy ke mordemi rê biye bar, mordem kuno biliya kar u gurey, zaf çi ji xovira keno, keno vindi. Vano:

*Welat kerdo thal ma şime
İstanbul de ki thal o boşime
Butı pare pare bime
Şime İzmir ki thal o boşime*

*Şar şimeno reqi bira
Made çino perê kira
Zehirlenmiş bime dû ra
Zonguldak de ki thal o boşime*

*Boşê nice xort o khali
Vêşanê, berbenê thali
Zam vareno, hêyat pahli
Anqara de ki thal o boşime*

*Zaten doği kuli thal mendo
Miletê xo bê hal mendo
Mevace Xıdır lal mendo
Muş Varto de ki thal o boşime.*

X. Çelker: Axiri rocê rınd ki ênê, mordem gereke omîdê xo mebirno.

X. Çelik: Ma, Xızır vengê to biheşno...

X. Çelker: Xızır o Khal vengê tûyo weş ki biheşno, vay do bero, çarkoşê dina ra vıla kero; çıxa ke qomê ma esto her kes biheşno, bêro re xo, bêro re ra u rêça xo ser.

X. Çelik: Halla, halla. Hên bo ke, her kes ra o rêça xo bivêno, wa ra o rêça şari ra nê, ê xora şoro.

X. Çelker: Tora ke minete bikerime, marê tenê ki qalê İniyê Xızırı kena?

X. Çelik: İniyê Xızırı khano. Ez vaci 300 serra İniyê Xızırı esto. Efsane ra gore, qêydo ke ma, ma o piyê xora heşno ita ağwe çinêbiya. İta mal sole do. Nê cay bej biyê, mal solav biyo. Şüane gereke mali bero "Çılkanî" de ağwe do (Çewres Çımeo ke vano İniyê Xızırı ra dirê kilometre duriyo). Pêaê veciyo, vato, "Tı nê mali bena koti?" Vato, "Ben cor, vae de ağwe dan". Vato, "Ez torê ita ağwe veci". Vato, "Tı se ita ağwe vecena? Haşa, qey tı Heqa ke ita ağwe vecena?" Vato, "Ez ebe emrê Heqi torê ita ağwe veci". Linga xo da ita ra, ağwe nia pel do. Şüane kewto re dima, vato, "Tı kama?". Vato, "Ez Xızıra" biyo sır, biyo vindi. Dima ita ewliyawa diyo. Na dot, a kemera girse be kemera verê çêveri sero caê nalê Dundîle estê. Milet wairê itiqati biyo, amo ita. İta ra ji mîradê xo diyo. Coka ita rew ra nat ziyaret beno. Hama, serranê newaê ra tepiya mîlet tenêna zêde ita ziyaret keno.

(...)

X. Çelker: To sata bine va ke, „ê vanê, ma Orta Asya ra ênime". Ma, ma koti ra ênime?

X. Çelik: Bira ma ebe namo teze Tunceli ra ênime, koka ma oca rawa. Na Gola Vartoy ra zaferi Tunceli ra ênê. Mordem ke gına sero, şikino ke doz kero kam kamci dewa Tunceli ra êno.

(...)

Na maven de meymanê de mına Xunîsi kewte werte, khek Xıdırî ra va, "Amca bize bir kaç şiir okusana?" Khek Xıdır ke tırki heşna tenê şaş bi mend, dıma va, "Eza feqire, ê ma ben şiirlerimi Zazaca söylüyorum!" Çêneke va, "Bir şey olmaz, ben biraz

anlıyorum". Khek Xıdırî veng kerd ra cı:

Zaten seba tora vilê mı çewto
Kemerê ki tı mede mîra yara mı
Hayrê mı niya, ez billiya xo kewto
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Zemanê koê Bingolî made huiyêne
Ez amêne, ware de mı tı diyêne
Berbêne, ez lewê tora şiyêne
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Ma top biyêne şiyêne Şêyde Diyarî
Derbaz biya a roce kotî ra ez biyarî
Bextê mara biyê kher u lalî ziyarî
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Zerrê mı vêşeno ez se hış bine
Qelbê mı şikiyo ez se weş bine
Xorê na sewda to dîme kaş bine
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Zemanê xo tadêne, dîtêne mal
Wari biyê issız, dewi biyê thal
Verem kerdo, feqîr Xıdır biyo khal
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Gulam' fîkrê to ze mı bi
Bê hevalam', bê delalam'
Qaşo qewlê to ê mı bi
Bê hevalam', bê delalam'

Baxçê made nara mı be
Tı şîrina para mı be
Zaf rîndeka yara mı be
Bê hevalam', bê delalam'
Bê rîndeka mı, bê nazlûya mı bê !

Dewa mîna corê to bo
Orğanê mı porê to bo
Balişna mı qorê to bo
Bê hevalam', bê delalam'

Xıdırî tora se vato
To derdê mı kerdi qato
Ez to dest de şaşo mato
Bê hevalam', bê delalam'
Bê rîndekam', bê nazlûyam' bê !

X. Çelker: Xızır tora razî bo khek Xıdır.

X. Çelik: Bao weş u war be, kar u gurê to daim bo. Xızır qewete bîdo şîma xort o azeba ke, saa serê şîmara ki ma ra o rêça xo bivenime, cîrê wair bivecime, meverdime ke şar toz berzo ra o rêça ma ser.

X. Çelker: Saa serê şîmara ma ra u rêça xo vinenime, zon, kultur, itîqat u kamiya xorê wair vecinime.

X. Çelik: Xızır vengê to biheşno. Kamo ke goş nano re na qamara ser, kulîne rê selam

u hurmetê ma esto.

X. Çelker: Mordemê de ze to diyene mîrê ki şan u kêfweşiya.

X. Çelik: Hêya wullahi xêlê zemano ez be nê fikri cêreno. Hama, bismillahi mî tî diya. Ez cêreno... Tawa vatena mî... Ne ê vatena mî qebul kenê, ne ki ez ê dine qebul kena. Ahêni ez xorê teyna mendo. Mî nao tî diya, mî tora qewete gurete, êndi ma teyna nime.

X. Çelker: Ma ki mordemanê ze tora qewete cênime.

X. Çelik: Mî o domananê koy, mî o hevala, weş bê, ma jûbini de qesi kerdo. Ebe zereweşiye mî fikrê xo vato, ine ê xo vato. Ne merka mîra çiyê vato, ne ji mî merka ra çiyê vato. Pêyniye de ine mîra vato, "Heval, tî xorê, ma xorê". Mî vato, « Bîra a ji rînda ». Îsan ke jûbini de haşt bi rîndo, îsani ke şikiya jûbini de qesi kerd rîndo.

X. Çelker: Helbet, haştiye rînda. Îsana ke bese kerd jûmini de qesey kerd, a taw meseley tenêna rehet hal benê.

X. Çelik: Jû ji ez bîraê xorê nae vaci. Ez şîiranê xo nêdano kesi. Şîirê mî amê tîrtene, ez wair veciyo, mî ebe şaada, ebe qerarê makemi şîirê xo dîzda dest ra guretê. Hama, tî mîde hemfîkîra, ez torê şîiranê xo waneno.

X. Çelker: Xîzîr tora razî bo, vengê to daim kero. Tî ke destur bîdê, ma şîkinime şîiranê to qezata ma Munzur Haber de bîvecime. Qezata Mamekiye de, yanê Tunceli de vecina. Hama, mî ardê taê Varto de ki nê ro. Beno ke nae ra tepiya Varto de ki bîroşiyo.

X. Çelik: Tabî, tabî.

Mî cor va ke, îsan ke jûbini de haşt bo rîndo. Rînd u xîrava mordemi mordemi ra pers bena, şar gereke cîrê tomete mekero. Jû şîira xode ez nîa van:

*Ez hes keno, hes nêkeno
Yara mîna, şarî rê çîko
Rîndek bena, pîsîn bena
Yara mîna, şarî rê çîko*

*Zurekerî biyê mele
Melawê şarî ze dele
Mehejnê, merişnê pele
Dara mîna, şarî rê çîko*

*Eşqê yare dest firaro
hes keno, ê mî qeraro
Belki lewê şarî de zeraro
Kara mîna, şarî rê çîko*

*Tî Xîdîrî nas nêkena
Rînde ra qe qal nêkena
Tî çî zana hes nêkena
Nurê mîna, torê çîko.*

X. Çelker: Xîzîr tora razî bo, zerê mîde gulî bi ya, to ez kerdane mest.

X. Çelik: Bêxudar be. Gereke zerê mordemi de gulî ya bê. Tî hayrê mî niya, ê mîde ji bi ya. Yanê qey biyê ya? Dawa xode mî xorê jû heval diyo. Yao tî sevana ! Demake wairê na dawa hona estê. Dêmake na dawa bêwair niya.

X. Çelker: Hêya. Se ke to ki va, ma waxtê zaf zaiyat dî, her jüyê ma hetê ser şî. Hama, hao endî zaf teney biyê heşar, hayrê mesela xuyê, cîrê wair vecinê.

X. Çelik: Zaf rînd bîra, zaf rînd.

X. Çelker: Çîxa ke hona kamiya ma sero tenê kemasiye esta ki, zon, kultur u îtiqat de xêlê rae cêriya.

X. Çelik: Zaf rînd bîra, zaf rînd. Aji êna, a ji vecina werte. Mordemi ke toz nêêşt reça xo ser, a ki vecina werte, nêbena vîndî.

Mordemi rê tenê ji rehetiye lazîma. Îdara çêy ke mordemi rê biye bar, mordem kuno bîliya kar u gurey, zaf çî ji xovira keno, keno vîndî. Vano:

*Welat kerdo thal ma şime
İstanbul de ki thal o boşime
Butı pare pare bime
Şime İzmir ki thal o boşime*

*Şar şimeno reqi bira
Made çino perê kira
Zehirlenmiş bime dü ra
Zonguldak de ki thal o boşime*

*Boşê nice xort o khali
Vêşanê, berbenê thali
Zam vareno, hêyat pahli
Anqara de ki thal o boşime*

*Zaten doği kuli thal mendo
Miletê xo bê hal mendo
Mevace Xıdır lal mendo
Muş Varto de ki thal o boşime.*

X. Çelker: Axiri rocê rınd ki ênê, mordem gereke omîdê xo mebirno.

X. Çelik: Ma, Xızır vengê to biheşno...

X. Çelker: Xızır o Khal vengê tûyo weş ki biheşno, vay do bero, çarkoşê dina ra vıla kero; çıxa ke qomê ma esto her kes biheşno, bêro re xo, bêro re ra u rêça xo ser.

X. Çelik: Halla, halla. Hên bo ke, her kes ra o rêça xo bivêno, wa ra o rêça şari ra nê, ê xora şoro.

X. Çelker: Tora ke mınete bıkerime, marê tenê ki qalê İniyê Xızırı kena?

X. Çelik: İniyê Xızırı khano. Ez vaci 300 serra İniyê Xızırı esto. Efsane ra gore, qêydo ke ma, ma o piyê xora heşno ita ağwe çinêbiya. İta mal sole do. Nê cay bej biyê, mal solav biyo. Şûane gereke mali bero "Çılkanî" de ağwe do (Çewres Çımeo ke vano İniyê Xızırı ra dirê kilometre duriyo). Pêaê veciyo, vato, "Tı nê mali bena koti?" Vato, "Ben cor, vae de ağwe dan". Vato, "Ez torê ita ağwe veci". Vato, "Tı se ita ağwe vecena? Haşa, qey tı Heqa ke ita ağwe vecena?" Vato, "Ez ebe emrê Heqi torê ita ağwe veci". Lînga xo da ita ra, ağwe nîa pel do. Şûane kewto re dîma, vato, "Tı kama?". Vato, "Ez Xızıra" biyo sır, biyo vindi. Dîma ita ewliyawa diyo. Na dot, a kemera gırse be kemera verê çêveri sero caê nalê Dundîle estê. Milet wairê itîqatî biyo, amo ita. İta ra ji mîradê xo diyo. Coka ita rew ra nat ziyaret beno. Hama, serranê newaê ra tepiya mîlet tenêna zêde ita ziyaret keno.

(...)

X. Çelker: To sata bine va ke, „ê vanê, ma Orta Asya ra ênime". Ma, ma koti ra ênime?

X. Çelik: Bira ma ebe namo teze Tunceli ra ênime, koka ma oca rawa. Na Gola Vartoy ra zaferî Tunceli ra ênê. Mordem ke gîna sero, şikîno ke doz kero kam kamci dewa Tunceli ra êno.

(...)

Na maven de meymanê de mîna Xunîsî kewte werte, khek Xıdırî ra va, "Amca bize bir kaç şiir okusana?" Khek Xıdır ke tırki heşna tenê şaş bi mend, dîma va, "Eza feqîre, ê ma ben şiirlerimi Zazaca söylüyorum!" Çêneke va, "Bir şey olmaz, ben biraz anlıyorum". Khek Xıdırî veng kerd ra cı:

*Zaten seba tora vilê mî çewto
Kemerê ki tı mede mîra yara mî
Hayrê mî nîya, ez billiya xo kewto
Kemerê ki tı mede mîra yara mî*

*Zemanê koê Bingolî made huiyêne
Ez amêne, ware de mî tı diyêne*

Berbêne, ez lewê tora şiyêne
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Ma top biyêne şiyêne Şêyde Diyarî
Derbaz biya a roce kotî ra ez biyarî
Bextê mara biyê kher u lali ziyarî
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Zerrê mı vêşeno ez se hîş bine
Qelbê mı şikiyo ez se weş bine
Xorê na sewda to dîme kaş bine
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Zemanê xo tadêne, dîtêne mal
Wari biyê issız, dewi biyê thal
Verem kerdo, feqir Xıdır biyo khal
Kemerê ki tı mede mîra yara mı

Gulam' fîkrê to ze mı bi
Bê hevalam', bê delalam'
Qaşo qewlê to ê mı bi
Bê hevalam', bê delalam'

Baxçê made nara mı be
Tı şirina para mı be
Zaf rindeka yara mı be
Bê hevalam', bê delalam'
Bê rindeka mı, bê nazlûya mı bê !

Dewa mîna corê to bo
Orğanê mı porê to bo
Balişna mı qorê to bo
Bê hevalam', bê delalam'

Xıdırî tora se vato
To derdê mı kerdi qato
Ez to dest de şaşo mato
Bê hevalam', bê delalam'
Bê rindekam', bê nazlûyam' bê !

X. Çelker: Xızır tora razî bo khek Xıdır.

X. Çelik: Bao weş u war be, kar u gurê to daim bo. Xızır qewete bîdo şîma xort o azeba ke, saa serê şîmara ki ma ra o rêça xo bivenime, cîrê wair bîvecime, meverdime ke şar toz berzo ra o rêça ma ser.

X. Çelker: Saa serê şîmara ma ra u rêça xo vinenime, zon, kultur, itîqat u kamiya xorê wair vecinime.

X. Çelik: Xızır vengê to bîheşno. Kamo ke goş nano re na qamara ser, kulîne rê selam u hurmetê ma esto.

ve yüceltirdi, ince bezekli kuskununu.
Gemin güzel sesler çıkarırdı güzel
ağzında,
herkesi sevinçle haykırtan.
Başın yaraşırdı düşüncemize ve
gözlerine saygıyla bakardık..."

Terziler geldiler. Durgunluktan o dökük saçık giyindikleri Yarım kalmışlardı. Tamamlanmadılar. Toplu odalarını sevdiler.

Ölümü hüznle geçmişlerdi, ateşe tapardılar.
Kent eşiklerindeydi, ağlayışını duydular
Kestiler, biçtiler, dikmediler ve gitmediler,
iğnelerine iplik geçirip beklediler;

"Ey artık ölmüş olan at! -dediler-
En güzeli oydu işte, yüzünün
savaşla ilişkisi.
Boydanboya bir karşıkoyma, denge

Qewaxi o aşme

aşma newiye
xo mı ra şevknena
permelinê, çiçegê henare
baxçê qurbete de

ê qawaxê ke
verba destê şodiri vînetê
rengê çîmanê qurbete doşenê
çiçikanê astara ra

haê rêze biyê;
se ke gulbang derê
verê çewres asparê aşm o roji de
berbenê; isira qurban kenê

aşma newiye
xo mı ra şevknena
permelinê, dendikê sae
zerrê pişkîra waştîye de

şîmşêrê tari
rêça mı doz kenê
vîran manenê, qesê zerri
verê helmê asîni de

mîloçikê kılame
oncinê lerzanê qewaxe
benê pele
benê çiçegê narê
benê dendikê sae
benê va

aşme thalde ra vecina
asparanê xo ruşnena verba qewaxa
vana: asparê roji ki nae pey raê
diyağ bîde taê, taê, taê!

Tı êşkên hessi xui raştêr hessêkê binir u vaji weğiri tı bixêribu? Gelo tı êşkên hesscê hessi xui bebedêln yoniz bedilyayış yı ri tehemmul bıkêr? Tı qe miyontê dı hêb hessonıd mênd gelo? Zeg miyontê dı adironıd monên. Zeg miyontê dı awonıd monên. Ni naver êsayo, ni zi wever. Kelek ni nata yena, ni weta şına. Wesar vêrinu. Vor hêliyena. Aw lhêlîna. Aw lhişına. Aw zê cêko zerrê zerr, cêko xueri u tari ra vêjiyena teber. Vora sîpê oncena xui. Kena miyoni xui, ayiz xuidır herremnena, kena lhişın. Voraw, resena awê biron. Xerrepnena bekarêt cê. Cıwapê hini lhêlînika hara, kaşonır deşton sera bena lêr. Rıyeç kena ra, bena derg şına. Tı zi otir miyontê dı awonıd mênd. Ni naver êsayo ni zi wever. Têna xueritika tari u biyeqêdnayış u biyebın. Tı nişên ru hessi xui ri bermên. Hasironi xuiyê sualınon verdên ra awon lhêlînon ser, Kezebê xui kên rehet. Hessêk wever ra hessêk naver ra, tı miyontê wırdinıd. Neçar, biyekes, biyekês. Destoni xui ak Homê ri.

Tı dêst xui kê a Homê ri u nişkawa şermayê u dêst xui qefelnê? Tı qe waştışi kê zerrê çengoni xui u xui ra nımiti? Belê tı destoni xui kên a Homê ri. Labelê nişkawa şermı resenu tı, qêwnenu sêr neçari u biyekêsiyê tı. Tı çengoni xui conı piyêru. Tı waştışoni xui têpya şırawên. Tı şermê xui oncên cı, retebnên. Tı lezobêz xui oncên piser. Labelê miyoni lezê tı ra, miyoni çengoni tı ra, çend hêb rışyên erdon ser. Resên herra serdın. Zê bezrê destoni cıtyerêkê destbêrki. Waştışoni tı ra çend hêb resên herra serdın. Oja ra oniyên Homê ra. Oniyên rehmê Homê ra. Rehmê Homê resena cı. Pu vejena biyekêsiyê cê. Qêwnena, retebnena. Pê şıfqê xui setır kena. Waştışi yên piser bı osuli duêêk kuên rıya hêt ki Homêwa.

Dordoron, hessi tı şınu u edresê tı zi bedilyenu. Belê tı hessi xui pê hasroni xui şuên u şırawên. Tı şırawên, labelê şıyayış yıdır edresê tı zi bedilyenu. Tı vêr hessi xuid çuek şı erd u tera vatu; êg tı cı ra hindêk zaf hes kên, wırz şu het. War meverd. Qımış cê meb. Lavoni tı; hessi tı kerdu rıyon. Dêrd tı ciyobiyayış dêj tı u hessi tı. Labelê nibi. Nibi. Dêj tı u hessi tı ciyo nibi. Ciyera niqilyê. Tı qirê xui ser. Tı xui ri telkin kên. Tı pedi xebıtyên xui ikna bıkêr. Belê vêng tı omı mı zi gueş. Yon xui virak, yoniz bimir. Çımki tı şırawıt u tı suez da; e biye tı zi cuyena. E êşkêna. La ıka? İn çı teşxelo. Belê teşxelo, çımki hess şı u merg niomı. Edresı bedılya merg rênê niomı. Edresı bedılya, labelê ni hal bedılya ni zi hewal.

Dordoron hess şinu u merg niyenu. Tı sekêr, niyenu. Tı bîbêrmiz, tı lavê zi bîkêr niyenu. Tı dueêz bîkêr, tı zoton zi bîdi niyenu. Tı nengonîz bîçini niyenu. Dordoron hess şinu u merg niyenu.

Tı çıqa yers bîbi zi, ni taromik vinên, ni bîzuatêk u ni zi welêk. Welêka serdînz. Tı çıqa yers bîbiz ni kerê adîrgi biruqyena ni zi pîy kuena ta. Pîxri tor duriya. Aga tı ra nîzda; thalika gîrda. Kardiyêka tuja sêr zerrê tîwa. Çê thaba nêsenû la çik sêr zerra xui bêlu kenu. Ju tigêrayîşêko qij. Ju bîrinêka xuêri. Dejêko kewî. Tı fom kê nî çik çik dîma gêrenû. Ca bedelnayîşdê têk çî.

Tı fom kê, hessu; ogo nîfrêr herrê xui ser qebul nikenu. Tı pu vejên, merdumi Homê hêt merdumoni hessiyê. Sınîr, gelêk rînd yenu pawtîş. Merdumi pawutuêğ, gelêk jiyati. Tı pu vejên. Biyeherr mendu nîfret. Xui mehtaci hessi vinenu. Wî zonû, êg hess çinyebu, yî rî cuyayîş çînu. Wî zonû, herrê yî nî biya timiyon. Wî zonû, awê yî nî tiyedir biya lhêlin. Xui şo vêr bêr. Xui eştu cengê bêr. Xui eştu pê bêr. Pîsingê kîdir omo zerri. Adîrî sêr zerrê tı, wîçağ biwu we. Wela serdî, oja nîmîta mura kêwi pîsing ra. Tharomi oja niyawawa piyawawa. Gîzgerîk, oja perrawa. Kîl, oja pê xui êsiyawawa. Dûdukalk, oja resê pîxri. Oja verard şî waştîyê xuiwa kewêyin ra.

Inaju rawu wext hessi tı, vêr çîmoni tîd qê hessêkê bî nîbermu u hasroni tı zi miyoni hasroni xuikeru. Tı wirzên wî erd ra kerrêka phon kê berz noni sêr zerrê xuiwa u voni: şu, şu bigêr yî. Mî xui virak, yon xui virak yonîz bîmîr.

Yonîz wazen, ez rîyênê bîmuêujn tı. Wirz, hasroni xui pîfîk. Pîf bîk zê gîzgerîkê miyoni wela serdî u tafîn. Adîrêko wenîk wek u şewati adîrî zerrê xuik...

Dordoron, hess şinu. Dîma ruêj viyerên ra. U aşmî. Dordoronîz sêrr. Piyeçêk, bî nî veng, pîti bî nî gîrd. Îson benu pîr, benu kal. Çekçuelî benu kon. Bonî şîyên ra. Dari bî nî zua. Nomê kuiçon bedîlyên. Hessi vêşên. Hesskerduêğ vêşên. Hessîni heskerduêğ vêşên. Dordoron hess şinu...yonîz tı voni qê şîwu.

Hewesê xo mî ke' vindi

Homa zimbêlanê m' araq nêday bi,
Hewesê de mî est bi.

Hewesê xo sew-sodîr kerdêne pil, mî.
Zerrê morey de biyêne pil, hewesê m'!
Heweşiyay bi hewesê xo...
Be hewesê xo'ya feteliyêne ez boyna.

Hewesê xo mî da war ro, çî?
Hewesê hewesê xo ken.
Çîqa wes bi hewesê m'!

Nêwerd-nêsimî; mî hewesê xo ke' [kerd] weiye
Hatta; "hewes zobi, raştî zobi" vatêne...
(Key ke hewesê xo ca verda, kûtun raştîye dîmme...)

Ma bado?
Zerrê mî bi thal, xafilde
Be hewesê mînê vindîbiyoğî'a.
Hewesê m' bi vindi, nêbi vindi
Zerrê mî recefino, zê sorba goştî...

23.11.2002

J.P.Sartre u Estbiyayenî (Existentialism)

Faruk İremet

J.P.Sartre, ser 1905 dî, Fransa dî ameyo dinya u ser 1980 dî zi şîyo héqeyda xû ser. Çi wext J.P.Sartre beno hirê serre, piyê cî şîno réhmet. Dîma merdenda piyê J.P.Sartre maya cî newede ra zewecêna. Pîlîxê J.P.Sartre, J.P.Sartre keyê xû dî nêwazeno u xalê J.P.Sartre keyê xaldê xû dî gîrd beno. Xalê J.P.Sartre profesorê zîwandê Almanî biyo. Xalê cî J.P.Sartre rîşeno qolej. Mektebo kî J.P.Sartre Paris dî şîno, qolejê do bol qaliteli u mektebê do zaf muhim biyo. No Qolej zeydê mektebê İngilîzan Oxford biyo u tenya qeçekê burokrat u qandê qeçekandê dewlemendan biyo. J.P.Sartre mektebê xû bî dereceda jêwin'a qedeyneno. Eger merdim wazeno héyatê J.P.Sartre bîzano, gerek merdim kitabê „Word“î (Qîse, Vate) bîwano.

Kitabê cî „La Nausée“ (Qîcix) 1938 dî Paris dî *Éditions Gallimard* dî neşîr biyo. Kitabê cîyê kî cî kerdo gîrd u filosofê Estbiyayenî (existentialism [bîwane: eksistensiyalizm]) noyo; „L'être et le Néant 1943“ (Estbiyayenî u nêbiyayenî) o.

1964 dî mijaneyê Nobeli danê cî. Labîrê o nêşîno Swêd (İsveç) u mijaneyê Nobeli nêgîno. Samedê nêgîrotenda mijaneyê Nobeli zi wuna vano; „*Mijaneyê Nobeli zey kaydê qeçekano u na mijaneyê nuştoxî pêra abîrnena. Yanî nuştoxê rîndî u nuştoxê nerîndî/xîrîbî*“ Fîkrê J.P.Sartrey noyo; „*Hême nuştoxî tenya çiyê ser nênuşnenê u merdim nêşeno hême nuştoxan u nuştoxî biyarî pêhet, aynî jû cîxîzer/xetî ser.*“

Nuştox J.P.Sartre wextê xû dî politik nêbiyo, lejê cihanê dîdîni dî ey rîşenê êskerey/lejkarê, o wuca dî beno metrolog. Rojê lejkarê/êskerê Hitlerî xû erzenê êskeranê Fransîzan ser u wuca dî J.P.Sartre esir kewno. Întrese/elaqa cî bî politika/siyaset qampê esiran dî beno u çî wext Hitler lejê cihanê dîdîni vîni keno, tepya J.P.Sartre werzeno, peydî şîno Fransa u beno ézayê Partîya Fransawa Komunistî. J.P.Sartre parti dî bol aktif beno u bol gurwe zi gêno xû ser u kewno baranê gîranan bîn. Êynî wext dî zi bol bol nusneno u o demî zi kitabê xüyê „*Estbiyayenî u Marksîzîm*“ nuşnenê. J.P.Sartre komunisto u fîkrê Marksîzîmî paweno. Samed fîkrandê J.P.Sartre ey parti ra erzenê/îxrac kenê. Samedê eştenda cî zi vanê, J.P.Sartre zaf radîqalo. Yanî, embazê cîyê parti wunî vanê. Embazê cî vanê kî „Fîkrê J.P.Sartre vîryayo“.

Hélbıkı J.P.Sartre fikrê xû ra qet tewiz nêdayo u fikrê xüyê Marksizmi her tım pawıto u ey rê wahêr vecyayo u vato; „*Ez ideoloji (fikrê xüyê Marksizmiê siyasiy ra tewiz nêdana u xû nêvırnena*“. Nuştêyê J.P.Sartre her çendı Estbiyayenı seroyê zi, o her hal u kar dı felsefeyê Marksizmi pawıto u o ideoloji kar arda. Tenya gıraneya xû daya psikoloji (ilmê nefsi), sosyoloji (ilmê şari), mentiq u felsefey ser. Kitabê kı nuşnayê, ina zi ekolê (raya da newê) akerdo. La merdım şeno vaco kı, ekolê „*Estbiyayenı, yanim existentialism*“.

Embaza J.P.Sartrey, Simon de Beauvoir bi. Simon u J.P.Sartre qolej piya éyni wext dı wendo u piya zi mektebi qedeynayê. Cıwyayışê/héyatê J.P.Sartrey dı rolê Simone zaf gırdo u Simone cayê do hera u gırd gêna. Simone nuştênı dı, nıqaş (mınaqeşe) dı zaf yaremeteyda J.P.Sartrey kena. Merdım şeno vaco kı, hıma hıma qırıtikê héme kitabandê cı Simone kerdê. Awrupa dı ézayê héreketê serbest-kerdenda cınıyan (héreketê pawıtenda héqandê cınıyan) kitabandê Simone de Beauvoir zey Încılı u zeydê Qurani'ya wanenê. Simon de Beauvoir qandê héqandê cınıyan (feminizim) bol nuşnayo u rolê do zaf gırd giroto xû doşi. Héyatê xüyê şexsi dı Simone de Beauvoir cınêkê da biseksuel/bisexual biya. Simone héyatê xüyê şexsi dı zaf serbest biya.

Estbiyayni

J.P.Sartre vano; „*Însani/merdımı miyanê ju kaosê dı cıwyenê u insani tenya çiyê zanê, o zi merdena insanana*.“ La çiyê do raşt esto kı, o zi se bo-se nêbo, çı wext, wextê insani ame, merdım mıreno u tenya o raştı. Her çiçi bıbo u nêbo, rojê merdım mıreno u raştêya héyati zi naya. J.P.Sartre vano; „*Héyat dı raşt u çewt çınyo. Merdım nêşeno vaco, no çi çewto u no çi raştı. Beno kı çiyê kı qandê mı raştı u qandê jewna çewto, yan zi çiyê kı mı rê çewto jewna rê raştı*.“ Qandê teoriya xû J.P.Sartre nımuneyê dano u vano; „*Bıfıkriyê, botê/gemiyê/kelek esto u şıma zi qaptanê nê botiyê. Na boti kompas, xarita, tayfa u gurweyoxi çınyê u şıma tenya bı seredê xüyê u mezgde ma zi hêndı zecal nêbiyo u héme çi finê dı yeno vırnayış u ma gemiyê xû dı tenya bı seredê xû mecburê bıbê qaptanê boti u ma mecburê botê xû bıramê u raya cı raşt kerê. No halı dı merdım nêşeno boti verado u bıremo. Mesuliyetê merdımı esto u wuca dı mesuliyetê merdımı dı (2) qato. No yeno no méne (mana), o çiyê kı ez kena u vırazena mesulê ê çi zi tenya eza. Ez wazena nê çiy bımısna insanan kı insani zeydê mına bıkerê. Nımune; Çı wext ez merdımê kışena u no yeno no méne; çiyê kı ez kena, bı ey'a ez wazena insanan rê bımısna, ka çiyê kı mı kerd, raştı u şıma zi zeydê mına bıkerê*.“

Merdimi/insani ciwayişê/héyatê xû dî tenyayê. No yeno no mène, hême merdimi gerek bî xû qerer bigirê, ka êyê çiçi wazenê u nêwazenê. No zi xû dî poşmaney ano u na poşmaney zi poşmaneya maya u gerek ma bî a poşmaneya xû'ya biciwyê.

Çi wext bot rota virneno u kewno raya çewtî, ê kî xû binê boti/keleki dî nîmnenê, qederê xû qebul kenê u ê zi benê zeydê çi'ya. J.P.Sartre vano; „*Insani kî hême çi rê vanê 'e - beno u zeydê şımayo vano u kar nêkeno, o merdim tenya leymineya héyatiyo, barê şariyo.*“ J.P.Sartre kitabê xûyê „Qıciş“i (La Nausée) zi qandê coy nuşnayo. J.P.Sartre vano; „*Çiyê kî ma kenê u mesulê ê çi zi mayê u ma nêşenê jewna bixapeynê u vacê, sucdarê nê çi jewnayo.*“

Qarekterê Insanan

1. İhtiyaco biyolojik (rakewtenî, nan werdenî u ihtiyaco cinsi/sex)

2. Serbesteya insanan

a) Ma tameşey xû kenê u vinenê kî ma héyati ra leteyenê.

b) Analoji (ver piya ardenî) tiya dî J.P.Sartre wuni vano; „*Estbiyayenî dî ménayê 'ez'i, zeydê çi qebul nêbeno. Merdim nêşeno çi u insan bîdo pêver*“

c) Na qedeme dî J.P.Sartre ver Freudi qısey keno u vano; „*Eger ma mezgdê dî xû çiyê bînimnê, no yeno no mène kî, ma bî xû qerer giroto kî ma ê çi xû mezg dî bînimnê.*“ Freud vano; „*Ma qûrbaniyê u ma bî xû nêşenê qerer bigirê.*“

d) Serbestey = qandê rocê ravey, qandê wextê newey = imkani, ciwayişê wextê ravey imkanê insanano.

J.P.Sartre vano; „*Merdım nêwaştenda xû dî u mezgdê xû dî hépıso u ma nêşenê bıkwê mezgdê jewna u mezgê jewna bıvîrnê. Hıma ma şenê fıkrê ina texmin kerê u ma şenê texminê xû vacê. Ma nêşenê ékit vacê, ka o merdimo çiçi fıkrêno. Bıfıkrê, ju kî ma cı dî éyni doşeki serdı zi rakewno, ma nêzanê, ka o insano çiçi fıkrêno*“

Héyatê do raşt

Héyatê do weş, héyatê do bêzuri u bêqûlp. Qandê jewnay zuri kerdênî, xapeynayena xûya. Yanim, merdim bî zurandê xû'ya tenya xû xapeyneno u nêşeno kesna bıxapeyno. Gerek merdim raşt bo u bêzuri bo. Zuri qelîteyê medimi vîsneno/nızım keno u çımê insanan, embazan ra, dostan ra merdim kewno. Merdim beno merdimê

do bêqalite u hême çi ra mûhim, gerek merdîm xû nêxapeyno. Qandê kî bî zuri kerden'a merdîm tenya xû xapeyneno. Merdîm vano, belkî merdîm insanê bîni xapeynayê, lakîm wunî niyo. Qandê kî merdîm bî zurandê xû'ya tenya xû xapeyneno. Xapeynayena xû xapeynayenda şari ra diha zîrarliya. Qandê kî xapeynayen u zuri neweşeya.

Însanî xû peyda kenê. Însanî senin xû peyda kenê? Însanî xû, bî xû peyda kenê. Çi wext zurê ma bînê awî dî ma rê ray bîmisno, no yeno no mêne, ma zey insanî'ya, ma bênameyê, bêcîsîn-bêasnasê u bî ney'a zî misneno kî ma niyameyê mertebedê insanan. Ma o çağ insaneya xû veradanê jewna qedema u ma insanî kenê zeydê „çi“, insanî benê zeydê „çi“ o çağ ma do se kerê, qandê insanî nêbê zeydê çi'ya. Gerek ma bî xû qerer bigirê, ka o çiyê kî ma kenê u wazenê bikerê u ê çi zî gerek ma zuran ra bireynê u raştaya cî, cî rê bîmisnê.

Welat Tu Çıra Ğemgini

Hetta ıka zafin tur vat, biy tu çin mar keyf u heyat
Çoy nidi zêy tu yo welat, welat çıra tu ğemgini

İnson tur zaf kefêyn deşti, xırab verdı holiz êsti
Zonayê tu pêriz kışti, welat çıra tu ğemgini

Sitêm şari tım ho ma ser, kêl mı omı hay don tever
Piyl ma bêrd şî çina xeber, welat çıra tu ğemgini

İnson serhêd kotiv şini, her kes tersen tu biv çini
Tu ser bermê comêrd cini, welat çıra tu ğemgini

Êr bi ğemgini gêl ma temom, pêrin şawut tu ser sılom
Bengi tu ser von îstêron, welat çıra tu ğemgini

Zê tu çinev mon erebon'd, ni ruejvetiş ni ruejawun'd
Tu ra tersên yı pêr timond, welat çıra tu ğemgini

Pêy tu biy şah şar her terêf, tu biy tarix zê Hesenkêyf
Ma'r nimendu şahiy u kêyf, welat çıra tu ğemgini

Wurzwe tu mır derdon xu vaj, tura gurêyt yin text u taj
Tur ni verdê kêney u laj, welat çıra tu ğemgini

Sarı xu bia zoni mı sern, ez tur vona hol guêş xu sern
Ez guynena tu'z xur biverm, welat çıra tu ğemgini

Tu biy ma şu ser lewono, yubini'r vaj kul derdono
Gêl ma himoz xu nizono, welat çıra tu ğemgini

Serhedo! Tu hay pır guli, merdim tu şî mênd xırxali
Ni mênşê mend niz ğezali, welat çıra tu ğemgini

Agri! Çıra mij dumoni, nîzdê tud kot Ehmed Xani
Tuwo wu pia mar nişoni, welat çıra tu ğemgini

Sipono! Tu gironi, remê kot bext tu dı conı
Xeju Siamed tud biy foni, welat çıra tu ğemgini

Cudiyo! Dayê Rehmani, tu qav Nuh pêne tufani
Nomê tu kot mon Qurani, welat çıra tu ğemgini

Şerevdino! Tu pêr vaşi, tud çerên beron qerqaşi
Tu don ma êgminêk şafi, welat çıra tu ğemgini

Hezargolo! Çend delali, ser tura êst kar ğezali
Tud vêjên aw zaf zelali, welat çıra tu ğemgini

Amedo! Tu çî zaf royin, der u dor tu sur kerêyin
Tu ser ma biy wuhar bîrin, welat çîra tu ğemgini

Muş o Bêtlis! Çend şîrin ca, mela u şeyx şîma hay ça
Zê Nursi wend tud sêydon ma, welat çîra tu ğemgini

Ez tîm vona tu şîrini, zaf delalu ğem revini
Biê dêst mî biyr ma remêni, welat çîra tu ğemgini

Kul ğêm dina pêr hay tu ser, kom resa tu kaş kêrd xu ver
Tu dêrd dinayî seraser, welat çîra tu ğemgini

Pêrik deşti pêrik çêmi, vaşu dar tu lêmi lêmi
Seraser tu şari'r ğêmi, welat çîra tu ğemgini

Hesir tu biy Diclew Fîrat, pê yîn jîn kerd Musî Beĝdat
Kom yîn nişîm ben biê heyat, welat çîra tu ğemgini

Tu zaf rîndî zaf delalî, dêst u ling tu pêr xelxalî
Înson tu şî pêr bi zalî, welat çîra tu ğemgini

Qîsmêk yîn zaf bin on kuari, verên zê rêyon biê barî
Ni yên gazi ni hewari, welat çîra tu ğemgini

Dor tu pêrîn gew gureta, her yoy ver xu do yo heta
Pêrîn tura bar gureta, welat çîra tu ğemgini

Tiki von ma mîsulmonî, perêk von ma zaf insonî
Yî rehmet ra biê gumonî, welat çîra tu ğemgini

Tiki yîn dost tiki dîşmên, hay yo binona çîmon ken
Hişarven yî in mêndiz bên, çîra tu ğemgini

Ez hîm vona hîm bermena, dêst mî biyrên ez ğêmena
Şewon ruejon tîm nalena, welat çîra tu ğemgini

Hînd biy çetin dînyad mendîş, hol o xîrav pia yên setîş
Hîna ercon tu nêr ruetîş, welat çîra tu ğemgini

Welat hay ça mîerdê verin, yînîr ita niybîv şîrin
Warverda şî dînya zêrrin, welat çîra tu ğemgini

Xelasi wa her kes bîwaz, ma hînd vat mar nîmend awaz
Ço mar nibu çîrê xêrxwaz, welat çîra tu ğemgini

Tu zi zê warmendê malî, tu şîlnê kêrd xîp u xalî
Zeg tu newu bi nomalî, welat çîra tu ğemgini

Tu bi ğemgin welat çîra, dost u dîşmên pêr bi tiyera
Emon Homê min tu sera, welat çîra tu ğemgini

Yaban de ilm ki çiniyo, zeman ki

Hüsnü Göksel

Çarnekar: Asmêno Bêwayir
(orîcinalê nustey:
Doğada bilim de yok, zaman da)

Cerrahiye, awa ke lîzgey (gîlê) de ilmê tîbia, yew (jü) senata ke raya heqîqetan (raştîyan) u xususiyetan u şertan u pêrodayîşê çağî de dest u hacetan gurenena, awa ke xo rê kerdo hedef ke şikiyaiyan, veciyaiyan, dîrbetî u khulan, defektê ke mae ra biyaene ya ki (zi) o ra tepeya ameyê meydan, weşkerdena xırabiyan, pê cêvetişê (diseksiyon) tenîteyanê anestezey, taê nêweşîyan nastiye (şınasiye) bîdo u salim kero.

Ena cumla derge miyan ra taê qeseyan çinenime we (vicnenime), heni şenime (şikinime), cerrahiye nîa (wîna) kîlmeke ra şınasnaene bîdime:
Cerrahiye, yew ilm u senata ke raya heqîqatanê çağî de yena degîrewtene (tetbîq kerdene). "İlm", "raştîyê çağî" u "senate"! Nê çikê, çînaê?

Na çekuya "İlm"î raver bigirime xo dest. İlm ('zanîşîye') çîka?

Yaban (tebîet) de ilm esto? "Nê" vano Einstein. Vano, yaban de zey ilmi, zeman ki (zi) çiniyo. Enê îcadê mezgê insaniê. Çi esto yaban de? Madde u enerciye esta u lewîyayîşo (hereket) ke hurdîmêna tede resenê pê... Lewîyayîşê do şunîkî u sistemin. Dendîkanê bînê atomî ra heta galaksiyan, lewîyayîşê (luwayîşê) do henêno ke şunîka daira ya ki dergoloçîki (elipse) de nêvîndeno...

Yaban de eke ilm u zeman çiniyo, enê qesey 'ilm u zeman' kotî ra peyda benê? Estîbiyaena nînan ma zanenime. Senên beno ke, yaban de ilm u zeman çiniyo! Nê îcadê mezgê merdumiê. Yaban de insan esto, mezgê insani esto, coke ra ilm be zemani ra ki esto. Ğeyretê insani esto ke yabani bîmuso, aera enê qesey 'ilm u zeman' estê. İcadê insani de. Tek tenya insanan rê esto. Yaban de mezgê insani ke çînê biyêne, nê ki nêbiyêne.

İlmê yabani, qurdeşanê (merekê) zanîten u keşfkêrdena yabaniê. Merdumo ke parçey yabanio, oyo ke parçey yabanio, no ferq kerdo u kewto ra estîbiyaena xo ser, ena sıftekerdena nuqtey ilmanê yabania.

Ters u qurdeşan (meraq)

No mewzu, hîsanê biyayîşanê yabaniê ke merdum belî keno, inan ver, ê ters u qurdeşani, nuqtey pia be meydan amayîşio. Heşmetê biyaiyanê yabani terso ke ardo meydan, bêkunetî u bêquwetîya ke merdumi dîşê yabani de diya, dinê yabani naê pêra (afernaê); qurdeşano ke yabani vera yeno ê merdumi ro, qurdey serdarê yabani biyaene, quweta yabani ra fayde vetene, ilmê yabani afernaê.

Merdumi adîr diyo, eke diyo, raver tersao, dextaletê cî biyo, perestê adîri kerdo. Be na qeyde dinê yabani veciyaê werte. O ra tepeya, adîro ke Heqê (Homaê) cî biyo, perestnao cî, merdumi fîkîrînao ke ney xîzmeta xo rê bigireno (istîfade kero), o imtehan kerdo, visto ra ser (mîweffeq biyo). Nae rao ke ilm hetê dinî ra zey xêgîne (xîntine) ameo diyene. Çîra ke din sere-ronayîşo, ilm ki sere-wedardeno (hewadaeno). Tarîxê dinan u tarîxê ilman, enê dîleti (dîpîzey), enê bîraê sıyamîcê pê ra zeleyîyaey eynî nuqte de pia yenê dînya, eynî nuqtey ra dîrriyenê, be jan u dec yewbîni ra bîrriyenê ya, reyna ki nêşenê bêrê têhet. Çîke bîngehê dinî de îtîqad, bîngehê ilmi de ki şîk esto. Cao ke îtîqad çiniyo, din nêbeno; cao ke şîk çiniyo, ilm nêbeno, nêşeno

bîbo.

Îlmo ke icadê insanio, zemano ke icadê insanio, tede ame nê rocan. Be hezaranê serran ra bi arê, diya arê.

Karl Popper vano: "arêbiyaey melumatîo ke merdum wayirê cîyo, qet bêşik u bêguman mucizeyanê erd u asmênîê tewr (en) gîrdan ra yewo.

Mucize itya de yew kayê qeseyo. Kainat de mucize nêbeno, elbet nêşeno bîbo. Kelîma 'mucize'y, meydan-amaena yew weqawa ke yaban de nêbena; biyaena cî ke mumkîna niya, bîbo; a mena dero, awa ke nêbena. Çike, her weqawa ke yaban de bena, mumkîna ke bîbo, wexto ke biye, bena "tebîi"ye. "Mucize" çekuyê da diniya. Din rê esto, ilm rê çiniyo. Zey mucizey, itîqad ki kelîmê da diniya u seba dinî esto, seba ilmi çiniyo. Îlm de mucize nêpawiyeno.

"Raştîyê çağî"

Bêrime qesa "raştîyanê çağî" (heqîqetanê dewrani) ser.

Her ilm wertey raştîyanê, xususiyetanê, ihtiyaciyanê, pêrodayîşanê çağî de raya xo, usulê xo vêneno. Îlmê qewmî ki, ê yabani ki. Biyolocîya ke ilmê yabania, a ki, tîbo ke lîzgey (gîlê, şaxê) de biyolocîyo ki, cerrahiya ke lîzgey de tîbia, a ki.

Nê raştîyê çağî çikê, çîçiyê? Îlm ro raştîye geyrena (feteliyena). Labelê ae vênena? Hendeo ke vênito, çîqa raştîo? Îlm de raştîye çika, ilm de heqîqet esto?

"Îlm de raştîye nê, çîyo ke raştî guman beno, o esto", Einstein ancia vano. Paradigma ki nawa ke "raştî guman (zen) bena". Çîyo ke çağ de raştî guman beno, raştîya dewrania.

Her melumat, melumatê do ilmi niyo. Serba ke melumat senênîya ilmiye de bîbo, ganê (gereke) pê usulê ilmi bêro be dest-kerdene, tecrîbe-kerdene u tefsîr-kerdene.

Usulo ilmi çîbao?

Usulê cîgeyrayîşîo ilmi, be neqet ver keno cî, be hendo bin cerrebneyîşan ra dewam keno, be tefsîranê daiyan reseno yew 'netice', yew 'paradigma'. Her mertebey cîgeyrayîşî de usulo tewr muhîm durîstina. Eke be a qeyde durîstine ra abîrriyme, şenime ê binan bîxapeynime, xîrabêrê xo, xo ki bîxapeynime, feqet "You can't fool mother nature". No, ez vacî, sernuştey de meqaleyo ke mî nae ra serri raver "Cancer" de wendî bî, o bî. Tî nêşenay Yaban Ana bîxapeynê.

Çî heyf ke usulo ilmi ma her wext nêresneno be heqîqet, hetta be tefsîrê do gêlet beno ke bîresno paradigmaê da gêlete ki. Mîsalê neyo tewr rînd asmênşînasiye (astronomîye) de esto. Asmênşînasiye, mewzuyê do henêna ke insanî tewr zêde haydarê cîyê u her kesî rê akerdiya. Rehet seyr bena ya ki heni zaniyeno ke seyr bena.

Pê na seyrkerdene (mîşahede), ena zelaliye be imtehananê ke hezar serran ra her roc newe ra yenê viraştene; awa ke roc eynî het ra veciyeno, medarê do belî ra vêneno, hetê do belî ra şono war, şandane ki aşme be asmênî ra kewenê rêça eynî medar; heya, be hazar serran ra ke ena weqa nêvuriyawa u dewam kerdo. Ninan na paradigma "kainato cihan-merkezî"î afernawa u pay ra vîndarnawa. Heta ke gurenayîşanê Kopernîkûsî (1473-1543), Brunoy (1548-1600), Keplery (1571-1630) îsbat kerde, teleskop ke raver berd u eşkera bî ke dînya merkezê kainatî niya, seyyarey ki medarê do dergeloçîkî (elîptîk) ra şonê u heta ke Galîleoy (1564-1642) be raya ilmi îsbat kerd ke dînya nikê xo u dormey roci ro çerexiyena. Îsbat bî, se bî? Bruno kuwî tî mîhîni ro, veşna; Galîleoy ki engîzîsyonî rê îtiraf kerd ke xêgo (gêco), poşemaniya xo arde zîwan, heni giyanê (canê) xo reyna ra (xelesna ra).

Raştiya salte!

Raştiya çaği rê yewna mısıl ki a paradigmaxa ke be hezar serran ra vêrda, roşti nêşena deşikiyo (parçe bo). Feqet icadê prizma ra tepeyao ke areze (zelal) biyo, miya Eli roştia deşikiyaiya.

Xeyreser ke nê mısâlê negatîfî şenikê (taniê). Şenikê, la ancia ki qet yew paradigma se ra se (%100) raşti nêbena. Nê sebebî ra ki qet yew telebey ilmi, ilm de nêresao nuqtey peyniya peyêne. Newtoni rê yew hemzemanê cı vato, "Newton ilmdarê dınyao tewr zerrewêşo, çira ke o tek merdumo ke resao o cao ke ilm qediyeno. Halbıke teoremê Newtoni "antişê kutley" ra dıme "teoremê warey manyetiki", fizikê Quantumi, teoremê Einsteinî "Relativite"y nêame?

Merdum qey nêreseno "raştiya salte"? Yaban bêpeyniyo (ebedi), sırrê yabani ki bêpeyniye de nımitêyê, aera. Çıke insan dūşê yabani de qıckek, xaxud u bêquweto. Newton vano "ma tholey istiridyey diyê, inan tedqiq kenime ke okyanusi areze (fehmi) bıkerime; ez estibiyena gravitey (antişê erdi) zanane, ama nêzanane çiko, çı tabao." Heya, yaban bêpeyniyo, yaban tariyo. Rêçê (şopê) yabaniê ebediy nê tari de wedardeyê. Her raştiya ilmiye, nê tariyê yabaniê bêaxiriye ra parzun bena, veciyena ro roştiye. Ena yewe ra ki zaf ya ki tenê tari ameo her raştiya ilmiye ro. Nê qesey ê mı nê, ê Karl Popperiê. Felsefekarê ke seserra vistine hama hama ser ra be hatan peyniye viarnawa ra. Teoremê eyê "ğeletnayışi" nêazneno ra raşti biyaena "melumatê ilmi", azneno ra ê fikri ke çıqa ğelete, ganê no tedqiq bo. Merdum raştiya ilmiye de gereke ro raştanê paradigma nê, ro ğeletanê cı bıgeyro. Popperi çım de, her raştiya ilmiye yew paradigmaxa ke ğelet-şiyayış tede esto.

Ê estê, zey raşti asenê

Einstein ki vano "raştiya ilmiye çiniya, awa esta ke zey raşti asena". Eke nia vano, nae ano ra ziwan ke raştiye her zewbina çimi ra zewbina asena. Teoriki nae xeyal kerime, yew vagono ke be kilometreyan dergo, be suretê do nezdiyê ê roşnaiye ra vaz dano. Gorey yew qaytkerio (seyrker) ke wertey vagoni de nişeno ro, tiricê ke tam mabênê yew çımey roşnaiye ra veciyenê, êyê eyini helme (deqa) de resenê dêsanê ver u pey; ena serba yew qaytkero ke teberê vagoni ra seyr keno, henio (winio) ke tirici, suretê vazdayışê vagonio ke hendey nezdiyê suretê roşnaiyo, rewêr resenê dêsanê pey, bereyêr resenê dêsanê veri. Ena biyaene de her dı qaytkeri elbet heni zanenê ke seyrkerdena xo raştta. Raştiya ilmiye eceba kancina!

Hendeo? Nê. Qaê ke paradigmay seba her kesi zelal-biyaen u tabir-biyaena inan ki, zewbina dereceyan derê. Be vatenê da bine, "raştiya ilmiye" her kesi rê eyini derece de "raşti" niya. Popper na ferqe be "ferqanê areze-kerdene" ê merduman, Einstein ki be "mertebeyanê areze-kerdene" tefsir keno. Mısâlê neyê tewr rındi ki Leopold Infeld dano. Infeld, embazê Einsteinî gurenayışio nezdiyo. Hetta nuskarê yew kitabio wertağo be Einsteinî ra. "Serê na dınya de nê hirê kesi estê, Einsteinî fehm kenê" vanê ya, Infeld ki hendo bin nae vano u keno ser, "Serê na dınya de heqiqeten tek hirê kesi estê, êyê ke Einsteinî fehm kenê, şikê mino girano na bare de esto ke nê hirê kesan yewê Einstein bo."

Ama ilm raver şono. Be ğeletiyan u raştanê xo. Heni raver şona, mêrasê seserran de ğeletê xo benê kemi, raştê xo zêdiyenê. No raver-şiyayışê ilmi de yew yardımkerê cı esto. Eno yardımker lacê xoyo. Lacê zanışiyo ke "Yaban Ana" ra biyo. Namey xo "Teknik" nao pıra. Usulê ilmê tekniki oyo ke, quweta yabani xızmeta xo rê gurenena (xebetnena). Zanışi u teknik pheşti şanenê yewbini, heni pi be laci ra pia raver şonê.

Merdumi ke adır dı, xorê hezar serre ra tepeya musa, çamure fırıne de poco, tuğle virazo. Tewr şenik pancashezar serre gereke raverdene, hata ke adır be awe ra

pêşano, "Quweta Puxure" bîfîno xîzmeta xo. Ena "Newedariya Senai"ya. Newedariya ke insani hêgay (erd) ra vecena, kena fabrika, adirê yew newe-vıraştene dinya finena ra cî. Newedariya senaiye teknik u ilm rê ki newedariye arda, lezaniyê da newiye dawa cî. Labelê teknik de newedariya esîle, Herbê Dinyaê Dîdine de sîfte kerdo. Hendeo ke, teknikê şeşti serra peyêno ke Herbê Dinyaê Dîdine ra hata roca ewroêne raver şîyo, be tekniko ke tarixê insaniye de raver şîyo, hemqîmet hesebîyeno. Ena yewe merdum nêşeno ilm rê ki vaco?

Nika ez yenan unsurê cerrahiye, *senate* ser. Cerrahiye yew senata. Senata henêna ke dest u hacetan gurenena. Senatê da rîndeka u yew senata rîndeka. Senatê da humanista rîndeka ke materyalê xo insano, amênê xo de insan-sinayîş (hezkerdene) esto. Yew kîtabo Hîndo khan, Suruta Samhita, vano ke: "Cerrahiye, menda ro yew mîrîçîke, oyo ke yew perra xo ilma, yew perra xo ki senata; perranê xo ra ke yewê mebo, nêşena raperro." Îtîya qesa Kon-Fu-Çiusi biarime xo viri: "Eke perran phîlîngî (qeplani) ra nê, xîrabiya ke mekero, çîniya." Cerrahiye qeplano perrîniya, mîrîçîka şanîkanê zerrewêşîye "Zumrudo Anka"wa. Şîma a şanîke zanênê: Wexto ke o Sin Badi beno diyarê zerrewêşîye, Sin Bad theyri ke vat gak, goşt dano cî, eke vat guk, nan dano cî. Peyniya rae ser goşt qediyao. Gak vano Zumrudo Anka, Sin Bad qorê (paqa) xo cîra keno, dano cî. Theyr tey veceno, qori kulîrê dîndanê xo de darenî we. Sureo ke yeno war, pê aliye qori nano heruna xo ra. Şanîkê da hezarserrîye de amputasyon u reimplantasyon... Na a niya?

Ma vat, cerrahiye ilm u senata. Dayağê ilmi aqîlo, dayağê senate ki hîso. Cerrahiye lazîmê cî keno ke nê hurdimêna dayağan verane kero. Ena veranetiye yew şexsiyet peyda kena. No şexsiyetê cerrahiyo. Şexsiyeto ke ê yew telebetina ke nêqediyena (tîm musaene), awa senata rîndeka de bena khulêlike, wayîrê sebriyo, merhemetdarî, çîyanê neweyan rê akerdeo, geyreno çîyanê neweyan, humanisto.

(...)

çîme: Cumhuriyet Bilim Teknik, 22 Temuze 2000, amare: 696, pelge 16-17

Esqo bêtapuye bi
 nı mae
 nı ki pi bi
 nı mal
 nı milkê xo
 nı warı, nı ki wurtê xo bi.
 helmo dı bêocağ o bêmekan
 mori ra vıran
 vergi ra vêsan
 berco rê vêsan
 berco rê têsan
 qonağonê ağılero dı meymano gıran
 çerxê ariya Gimi rê şüano bêperi bi.
 hini xorê orto dı zê kutiki
 demê, serê koo dı şüwari
 demê, höylê serê şibigi bi.

usari azeb
 zımıstani kokım
 usari dewrêş
 zımıstani lewlêş bi

koti ra amêni, şiyêni koti; keşi nêzanêni
caê dı bingı girotêni cı rê çini bi
 ebı filiska feki'a
 sıro kı amêne, dev-devê dar o beri biyêni
 hêrsê xo kı şikiyêni
 zê İsmailê Bextiyarici
 biyêni ostaê kemera çengi
 biyêni kokımo dı bêbudi, biyêni bêtaqı
 waxtê tepia, xo-amaini dı
 welı kerdêni herri
 gi bı qaxon'a kerdêni têmiyo'
 elega ma vay dênı
 gêrêni, çerexiyêni
 guno verên ardênı, dênı viria ma ro
 xeberı ardêne ostaina Hermeniyo, şiyêni
 ebı şiyaina xo dı
 san bı san höynonê domano dı biyêni tersê henê milaketo
 oncia amêni
 sıro kı amêni
 se kı kutikê wayirê xo diyêni, reyyêni ra çançulı ra, amêni
 a tırrisa ma dı beli-biyain'a amêni
 çıkı sıro kı o amêni, destthal xo nêsanêni ra, niamêni
 o kı amêni
 koo ra, dero ra, kaso ra
 boa gul o muşki xo dı arêdain'a, hini amêni
 o kı amêni

tenê gilorîçî, tenê pampoji, muriy, dirrîkî, şilani
 tenê ki boa zembuli xo dî ardênî
 o kî amênî
 hazar jûan ra lawîkî nornain'a
 hazar vaso ra boy arden'a
 daro rê filîska bari kerdên'a
 cinîkê dîğazkîni ardênî viar-kerdenî
 ma qeh kerdên'a amênî
 qawaxî zê jû elekçîya vîlîboçîkîni biyênî tenîk
 esqê iy ra xo werdênî
 xo ruçîkîtenî, pelçîm o leçîkî ra
 reqeşîyênî nîçîkî ra hata rîçîk
 ê iy nî meterîsê xuyê pitênî
 nî qîsaweta xo
 nî caê dî pî ra cî rê jû kozîk,
 nî kî kemera dî xuya ronaiye biye
 oncia kî her waxt nîbotî dî bî
 peê koo, yajû-yabani ya kî diyarê kaso dî
 be xo bêmîleto, bêpagî biyaine rê gorî
 oncia kî cinîkonê en rîndeko ra hez kerdênî
 qonağonê ağılero, o kutênî cî, veciyênî
 porê waştîya mî kî, mî ra raver, wê wê wê!
 ma, ez çae fekê xo bîsebernî?

zê vatena mî
 mejîlo dî bêcamal o bêqîlatî bî
 rê rê hêrs
 rê rê hezkerdenî dî
 sîro kî hezkerden'a vîşîyênî, amênî
 dar o berî rê margîros
 gul o çiçegî rê tewsanî
 ceng o qôwğa dî ramani
 hêgao dî biyênî êlkanî
 waştîya mî rê kî sîzîni bî

thaba kî nêkut ver, hêrsê xo caê dî nêna ro
 biyênî phukelekî
 biyênî jû vergo dî vêsan
 gêrênî eslê xo ra, werdênî, puko dî
 fekê xo cenemê xo bî
 helmê xo vilêsnênî ro, astê
 helmê xo dî potênî, tikê
 peroco sölîpig, versano kiberdoğ
 koo dî çiçego rê bırak
 dewo dî diwani serê locîno bî
 bêpakî
 bêar
 biyênî kî san, locîno sero ronistae bî
 çhîkî dênî arê, çhîkî qultî kerdênî
 kefa koo dî kokîmê qeremetîni
 rüyê xo ardênî lerciyê çîlonê qajî
 gêrênî xo, gêrênî destonê xo
 sewî nêqediyênî
 biyênî cîndîk, bêkeşîye
 kutîkî lawênî cîndîko
 kutîkî lawênî bêkeşîye
 qediyaisê çîroko dengê qerqelê çîlonê qajî amênî

iy herdisa xo sanı kerdêni, biyêni sır
vengê xo biriyêni
terso ra firçiqê domano kutêni
ma bêro mandêni

roci amêni, roci şiyêni
her çi viraciyêni, riciyêni
o oncia a söyda dı
çerx o düzenê xo dı çerrexıyain'a
amêni, şiyêni
oncia sıro kı amêni
senık senık, serê dorı dı
tenê gıraniye, tenê yaraniye ardêni
rê rê thonê xo dı
rê rê thonê parseci dı bi
o kı biyêni jü, biyêni be xo, amêni
jibêni, jürrêni, nalêni, guvêni
waxto kı tasêla bo, veng bıbrriyo
oncia therekiyêni ya, oncia xo virastêni, amêni
na rê kı amêni, xo dı çinibiyainı, riciyainı
tenê bêkeşiye ardêni
no nê kı tecelê ma,
tecelê dina kı bi
zompı dest dı, roca heqi zorê xo ma sero bi
rê rê ma dı zern
rê rê kerdêni sêm
hini boynı ma dıma xo virastêni
xo kı mıkhır kerdêni, şiyêni
jü kılami, jü khari-khuri
jü lawaisê kutiko mandêni
fereji kı, ma nêşkiyaymı iy dı ceng kuyımı
ordiyê xo kı bıbiyêni, zê Mıstê Kori
Cıbê Kheji qersunı nêni pıra
ae rao kı qebiyat waştiya xo dı, heqiye iy dera, ez vonı
çıkı, o bêordiy o bêşındor o bêhasab
bêwar o bêmıl k o bêaşırı bi
o nı Sakakı
nı Usêniç
nı Qırğıc
nı kı Areic bi
bêcamal o bêqılatı
hem heqiye
hem neqiye bi
jü kı amêni
hazar şiyêni
zerria xo rê tenık
zerria xo rê banok bi.
ae rao kı cinıko rê hothotık
ariya Gimi rê şüanı
hêgao de êlkanı
waştiya mı rê sızını bi.
iy kı xo dıma kılami, xo dıma pagi verdêni
gınêni yajüye, phukelekı, êlkanı, sızını ra
amêni xo, hazarina xo biyêni jü, şiyêni
biyêni aznawur
biyêni xefiya
biyêni gıraniye

hobîkî piroşiyênî ma ro
jû kî kutênî tengî
xeberî rusnênî, qolî girê dênî, amênî
Dêsim dî qolî va dî dana pêro
xılimalê Dêsim, xılimalê Dêsim
çimê waxtî qîna waxtî bo.
ma dî kî taê xortî eşti biy, pêro zê bulîşki bi
qolî kî amênî, reştênî martinê xo kî
iy dîma giran giran peqênî
iy doçîk pernênî xo, şiyênî
hona kî tersê ma biyênî senîk
zerrê ma areşiyênî
çîkî, ma zanênî kî, xortê maê kî va dî danê pêro, estê
çiyê kî bibo, î vay ra raver ênê, resenê...

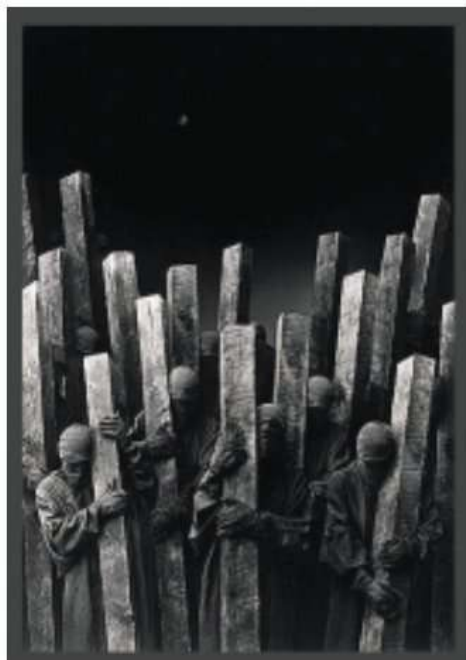
Nuştiş'd Hikmet
Ya'z Hikmet'd Nuştiş

124/08/06 Paşemi

Hikmet sera çend qisê

Heqîqet çinaya, çina heqîqetu? Heqîqeta hemîn (herkês) ciawa yon, ca ra yo esta hemîn'r bedeliyena. Felsefe ça'd dest kena pê? U ca zêy felsefe dest kena pê, kom caverdenu? Felsefe xuser yo heqîqet vîrazena (înşa kena) yo, xui ra ver oniyena; xui, xui ra ver bar kena. Ri dina'd çend merdum êst, eg qasê yin heqîqet esta, itiya'd heqîqet yena perskerdiş. Yo lehza ma in fikir qewil biker, raştta hemîn bena heqîqet ki u wext timiyoni (anarşi) vîraziyena. Timiyoni'z sarîweradayiş ana mêydon, pêniya sarîweradayiş'd xusêri (freedom) esta. Labelê xusêri yo ca'd zaf hola. Holiya xusêri ça'd bena eşkera, inay ser sarî dejnayış muhimu. Xusêri, fikrî azadi (latitude) erzena ri 'erd ki u wext biyayışê adêmir yo me'na vîraziyena, u wext inson xui zon u estbiyayış (existentialism) xui ferx kenu. Heqîqet ser (*heqîqet yo ca'd exleq'z -éthice- gena xui zeri, ayora her heqîqet vatişê ma'd exleq'z zeriynu [mundemiç]*), estbiyayış ser, xusêri ser, zaf zonayon u filozfon şewon ruajo sarî dejno, zafin'ız derheq in meselon'd ekol

nawa ru, biy wayêr ekol. Ez itiya'd dejê sarê filozfon u zonayon ra bas nikenno u sarê şima nidejneno. Dêrd ma zobi çiwu. Çina (çita) ma ri biyo derd, çina gerê ma ri derdivu, labelê ez qayilo inay sera çend çi binusi.

Derd kêy vîraziyenu, derd sini vîraziyenu ya'z derd wext vîraziya ma sini pê zoni, kêy haya ma pê bena. Hikmet hetton inkê komi xui'r kerda derd u sera sarî dejno; eg biya derd, sarî sera dêjyo, wî dej pê gironiya xui uqıdı resawu ma yo nê? İtiya'd mesela muhim inawa ma ri. Hikmet xui ser, bira yo xebat, ya'z bira yo fiil (kerden) yena mêydon yo nê? Eg ina sewal cevap bigeru, gurê ma benu şenik. Hê vêr ma bizon ki "**nuştiş**", vînerî (passif) yo fiel (guri) niya. "Nuştiş" d gurenayış, dynamique'ti, gionıti esta. Nuştiş; itiya'd vînerîş, leğêrti xui'ra duyr finena. Sini heywon leğêr nieşkenu heywon levêq dima şueru, pê'd monenu, nuştiş'z otir vînerîş ra duyr vînenı. Vînerîş, gurê battalonu, gurê biekaronu. Tembêlti

bienuştış'd nımtıwa. İsrehet kerdiş, (labelê isreheti'd binê arsiyayış, guro zêy ço cuwa pê kenu qêy yi hazır biyayış me'na tera bena hasıl ki, itiya'd isrehet tembêli ra binê duyr kuenu, ayora vatişê ma nızdiya tamomi tembêli seraw) u te'til qıséy 'Erébkiyi. Te'til 'Erébi 'atalet' ra yena vatiş, 'etalet'z "tembêli"wa. Ma biné cuar'd va, bienuştış tembêli'd nımtıwa, gerê ma xui tera bıpaw u duyr bigi. Labelê inqêdı ma resên hikmet.

Çıra nuştiş muhimu, ya'z nuştiş muhim yon wendiş?

Fikrê mı ino ki "nuştiş", "wendiş" ra vera wu, muhim est zêy wendiş. İtiya'd ez zono zerrê şima ra, in merdum ho vonu sı, çina vonu, çirê wendiş gino nuştiş pê... nuştiş

tim ho wendiş pêydo. Hetton ço nizonu biwunu, sini ço nusenu? Veng inayin şima ra benu berz, yenu mı guêş. Labelê fikir mı honê nibedilyenu, verra verra şêdyenu. Elbet (helbet) wendiş gerê ço bizonu, wendiş muhimu, hetta u kesı'g nizonu biwunu nizonu binus'zi. Eg otira qey ez nuştış geno wendiş vera? Inay ra: wendiş hemı kes êşkenu bunder bivı (bımusu), nuştış nê. Têyna in sebeb ra ez nuştış wendiş sera geno, nêxêr. Labelê literatürê İslomiyet'd "wendiş" muqeddesu, hetta her çıra vera'wu. Çıra her çıra vera qewıl benu, literatürê İslomiyet'd wextê inzalê Kelom Qêdim (Qur'on) pê wendiş dest biyo pê ayora (a yo ra). Ayeta vêrin zêy inzal biya pê "biwun, biwun" dest kena pê, in semed ra "wendiş" muqeddes u hemın çı vera qewıl benu/biyu. Labelê eg ma mêtinon vêrino hêt felsefe u hxikmet sera biwun, newı yo tablo vêjyenu ma ver, newı yo wendiş luzım kenu ki in winayış, "wendiş" erzenu pê "nuştış". (itiya'd wa qet in fikir sarê şima'd nigiru, ez "wendiş" çı nihxesebneno; ez "wendiş" zaf muhim qewıl keno, labelê "nuştış" geno ver). Felsefik yo wendiş, piliya "nuştış" her wext ana ma ver. Mı cuar'd literatürê İslomiyet ra yo misal da: penapêki u felsefik wendiş'd piliya "nuştış" otir bena eşkera ki zêy tija aşm. Eg "nuştış" çiko pil nibên, eg "nuştış" çiko muhim nibên, (ma pê literatürê "téologîe" vaj) Homê wext din inzal kêrdin, heruna emrê "biwun, biwun" d qınaat mı ino ki- gerê "binus, binus" dên vatiş. Labelê emrê "binus" niomo vatiş. Çıra ma voni emrê "binus" omên/diyên vatiş? Literatürê dinê semavion'd, hemı çı Homa zonu, aya zêy Homa zonu çikes nizonu, Homa çendêk biwazu bıdu musnayış, hındêk yeno zonayışê quyl ('ebd). Homa vonu ez Pilo, pilê pilono, ez nuseno, şima winêni. Wasfa piliya Homê yo'z "nuştış" niya?

Yo lehza ma piya bıhezriy (fikir bı), çı semed ra "nuştış" ser semavi yo din inzal nibiyo. Ina cumla, ez bawer keno ki xêlik wext sarê ma dejnena, gerê bidejnu'zi. Wext semavi yo din "nuştış" sera inzal bivên, êru timiyoni (anarşi) vıraziyên. Zafin xuvera (xuser) din icat kêrdin. (hol, êru icat kerdê din çini?) Labelê xuvera icatkerdê din êsti, semavi niy, wext vajê samaviy'iz ço bawer nikenu. Çıra ço bawer nikenu inaynon ra? Merduym inêyin voni ma nuşt, nivoni ma ri omı (inzal bı); heqiqeta téologîe vona din inzal benu, yenu wendiş, pê ezberati gınenu adêm, din pê nuştış nigınenu adêm...

"Nuştış" in wendiş sera êsenu ki muqeddesu zê "wendiş". Nuştış'id batali çinia, tim wext girayti (aksiyon) esta, beni-adem pê "wendiş" xui hxesyenu, pê "nuştış" z xui zon u me'na donu xui. Labelê ma êşkên ki vaj "nuştış" 'emêliwa, "wendiş" teqwa wa (tabii, in wendiş literatürê islomiyet sera inaw). Nuştış, tim wext insoyn pay pieşena dı, tim u tim kena aksiyoner, passifti ra duyr gena. In sebeb têna'zi yo het ra nuştış kena pil zêy wendiş.

Hikmet ha ça da? Nuştış da yo Wendiş da?

Yo qala (vatêy vêrinon) Zazaki'd "battali ra çulagi, çulagi hola zêy battali" vajyena. Ina qal çı semed ra vajiyawa, ina qal ra çı murad biyo. Ina qal eg ina zıt ma biwun, çulagi (hxemal) ma ri nesihet kena yo zobi çı ma ra vona. Elbet zobi çı ma ra vona. Çulagi ra duyr yo çı. Ina qal, tim wext qêy payvındertiş, tim aksiyonêri murad kena. "Nuştış" z battali inkar niya. Wu kes zêy "nuştış" qewıl kerda, bizonê yi battali inkâr kerda, bizonê wı tim tembêli ra duyr xui qewıl kenu. Hikmet itiya kom ca'd resena nuştış, ya'z ma in qıdı vaj: hikmet o nuştış ça'd gınêni piru.

Ma gerê hikmet bışınasn ki ma bêşk vaj gınêni piru yo resên yobinon, ya'z çı tokıla (alaqa) yin yobinon esta. Hikmet çına wa, heqiqet ça resena hikmet, hikmet bıxu heqiqeta yo nê? Belê, hikmet zonayiti wa. Her zonayiti'z hikmet niya. Çıra her zonayiti hikmet niya? In semed ra: eg derheq yo mevzu'd ço bıxêft, ço u mevzu'd benu wayerê zonay, labelê wayerê zonayitiya hikmet nibenu. Çımki zonayitiya hikmet'd hikmet esta. Zonayitiya hikmet, sebêbiya miyon (nımti) xur'd zeriya. Yo het ra'z wayêr zonayê hikmêt ra bıxu "zonayiti" vajiyena. Yo het ra'z sağa (sır) Homa'y xui'd derc kena.

Mesela ma voni hikmêt Homê ra sewal nibena, ina qal bereday nivajiyawa. Çımki 'ilm (zonay) Homê ra her wext herkes çı fom nikenu. Labelê piexmêr (pêxembêr) Homê, yin zêy heqiqet xur' kerda derd, wayêr hikmet, ini avam ra ca bêni, ma inaynon ra voni

ehl-i hikmet (philosophe). In cergê filozofon nuştîş xui'r kerdu derd, ferx eştu binatê xui'w şelik (halk, avam). Tam itiya'd hikmet resena nuştîş, nuştîş u hikmet gînên piru. Çimki wayêr ekol her fiolozof zon ki ekol ruanayîş nuştîş ra viyerena. Ina qala ma'z yena in me'na: hikmet ha nuştîş'da, wendiş'd nê.

Qêdnayîş'id; eg heqiqet u hikmet gînê piru nuştîş yeno mêydon. Nuştîş'z goma vêrina şinasnayîşê estbiyayîşa. Tım nuştîş, hayiti xui biyayîşa.

Birê Riy Mı

Oniyayış mı, komi kenu germin,
wexti'g gionê xu cemedneno. ez êşkeno
me'na bîdî çinê ki hemî çiy hindêk kêmi'vu.
ez rîza bîmuêjn, komyo qısı mı ser gêrenu a.
ez perudî şêr, çoyir qısêy mı nimonenu, ez rîyî nîdî
siakergon yersbiyayo sebenu. çikes nîzonu
yo çî'z cî rî nivejenu. axa kedêr z' keder'd esta.
hindêk xâtir mı caverdê ez şîyo, qêdifê
zêy mı dest no pa, me'nâ:
qutiya guêzina vîl neqeşnayı
Zazakî due'a dadiya mîna, hin.
ez xu bêrz dergê çinê,

ax, wext hêlyenu wêxt'ir.

ez pêy komyo cumla dest pêkêr
binêk kêmi monenu her mesela'd vatiya mı.
yiw zê qêy xatir yin mı mızraq fino,
ez şîyo binê bir, birê binê bir'dır' omiyo tî rî
mı dara selvîo ra persa,
mı dî selvî şîkyê. mı qij sêwir qêlb xu,
qey xeneqnayış xu viraştê mı kindır ra
pey çuxa pêyin mı kêrd germin.
ez şîyo oniyawo a bîrcu simın ra, ez
aşm ra şarmıyawo. min hemın'd ez zerê yo
tabut'd gêrawo. mı waşt'g ez yo lehzabî,
her qısı'd yo sağ,*

ax, mı zona, her qısı mı rî tengü.

*sağ: esrar, sırlar

Waa mı Rozşêne rê

Bao, nika xora dewran vuriya. Ne ma êndi kemera çengiyme, ne ki şıma xiçê veriê. Ezı ki Xeca virêne niya. Ez Xeca virêne niya ke! Gıme-gıme mıra amêne. Heq şahadê serio, na dewe ra pers kerê. Nika bime kherr u lal. De çı zan, ma kerdime hurendia kherr u lala. Ha qese fekê mara vecino, ha dele verê çêberi de lawena. Hona vizêri-perey leyrê sawi bi, mı kerdêne xo fek ra, kerdêne qevşingê xo, biyêne phepugo goin! Zê kerga khurte kerdêne binê perranê xora. Nika domani şiyê, zonê şari de wendo, haê xorê vanê ma biyme pil, biyme isan; amê werte. De ez çı zan, haê xo hini zanê! Nika qe tenezul nêkenê, zonê xo made tern nêkenê. Xora taê dina ki, bıcê ke zonê ma u piyê xo ki inkar kenê.

Xırmalê maenê, bêma u bêpiyenê! Vileçewtê verê dêsanime. Bêwayirime, bêkesime.

Punik u pergalê ma erziyo vay ver. Punik u pergalê ma vay ver dero. Xorê ebe dest u paa; xorê ebe bêçık u neniga da arê, her çi ra dıksiye (dırgine) dê xo. Şala miyanê xo şidenêne, vatêne, 'wertê dost u dışmeni de ewladê ma dıksiya çiyê mevino'. Ulle ke dışmenê ma ki xorê destanê xo hene kenê... Heya piyê mı, hey a biraê mı, coka vanê: Dıt selike, da delike. Şar mal u milkê xora, ma can u cigera xora beme. Para mara çik de çê feleki ra nişo! Ê ki ma vêşnayme! O ki serê harda ra jû ma teyna binê xode vineno!

No zawtê kamio? Ma, nê ziar u diarê çê veşai se kenê? Roca tenge de ki marê wayir nêveciyê, êndi key wayir vecinê! Xorê, ma ê ki xora miradnay! Heya, ê ki mara herediya! A roce mı xorê hewnê di, qe ki rınd nêcerebnen. Wıy Heqo, tı der u cirani, qom u qebili bışevêknê, xırabe sera duri fiyê, rama xo ro ci dê, rama xo ver şanê. Ac u ucê ma ki heto jû ra!

Heya, hewn de van, xorê miaz poci, şori Khalê Sipi ser. Xorê miaz pocen, şon Khalê Sipi ser, tenê xorê lornen, cêren vero, cêren sero. Van, loqmê ma qe ke çinê bi, qe ke caê de nêweriya ra! Eza hermete, mı xo gureto, teba çhêl u çukê xora, der u ciranê xora, ma xo eşto paganê to, paganê hewşa to, Khalê Sipi mirad kerdi. Vılê ma şemıga to de bıvisiyo, loqmê raa to pey be mara mekero. Ma amayme çêberê to. Tı nê seyanê xo erzana çêberê kami? Çêberê rama xora cara ma bêhesa u bêparê meverde, Khalo Sîpê! İni ti zana, van, xorê reca u minete ken. Aa, wertê komê xorta ra no bêmiradê mı xelesino ra, êno, vano: Da daê, tı xirabanê hewşanê Khalê Sipi ra vana çi? Şo, marê „Sulu yemeg“ê poce, bêrine burine. Ceneqiya we, heşar biya ke cile dera. Dest u paê mı biyê serdini, xorê zê sibırcığê rıcifin!

Mı roca bine hewnêna di ke, bêmirad hewn dero, mordemê bêçike ano ra ci, ez ser de vecin, vano: De şo, de şo; nafa serba xatirê xatira, serba xatirê xatira!

De, ez vaci çi? Buko, baqıl vinderê, buko! Ma biderê boê xatirê loqmê ma u pir u rayberê ma ver. Ma rama Heqi ver şanê. Saro nerm, zono weş, raa çêberê Heqi kenê ra. Mordem thawa raa wertê xuy o Heqi birneno! Heni raa ke muye ra bariya, ebe şımşêrê nêna birnaene, nêvisina; ebe xırabiye, ebe bêsenc (bêhurmet) u bêminetiye êna visnaene, birina! Kamo ke raa wertê xuy o Heqê xo xırabe kero, raa wertê xuy o ma o piyê xo ki nêzano, keno xırabe. Kamo ke nê raa xırabe kero; na dina de, a dina de şar u çımıran, pizevêşan maneno. Vacime; o rama xo mara, zaw u zêçê mara, ac u ucê mara, der u ciranê mara, feqir u fıqari ra kemi mekero, mebirno!

Tı mordemo zerehira, zereweş u rinerm u zanoğa, Khalo Sîpê. Khalo Sîpê, tı kemasi u qusirê zaw u zêçê ma boê xatirê xo, domanêni u cahiliya dina ver şane.

Dina vuriya, waxt vuriyo, ewlad vuriyo. Ewladê nikay xorê bêsenc u bêqedro, bêqimeto. Ne pil zano, ne qic. Ma u piyê xorê çiyê ro nênano. Ez vacine, şar be astanê

ma ağwe buro! Xırmalê Khurêşice, xorê gızika xo bêro we, vatêne: Ewladê nıkay, ewlado bêpısımlayo.

Zaw u zêçê nıkay niyo! Pulık dêm danê, vanê: Ez ke eza; baqılıye de, zanıtene de kes mısqaletê mı sera niyo. „Eski qafa, ê şıma eski qafawa“ şıma çı zanê ke nê koê qıckeke mı nê ro. Anê deşti mı kerdê şên. „Of of, oncia qafika mı bozmış kenê“, „Hala taê şori gezmax“, „Moralım düzelsin yahu!“ vanê, anê werta ra, ha hını zê pesa gêce cêrenê.

Ebe xof u qopanêni u qapanêniê, hewra puf kenê. Lewê cüanikê de, kaleka cüamêrdê de, wertê cematê de, zerê misletê de bingê nêcênê, goşê xo ro çiyê ser nênanê, kesi ra çiyê pers nêkenê. Qe tibariya xo be kesi nianê. Pırnosê xo kenê be berz, zê astorê reway hire-hire cıra êna. Heq mekero, rocê pırnıka xo xırab resena hard. O wext her çi rê ki herêo. Poşmaniye ki pere nêkena. Mordemi dest ra çiyê ke veciya, xora vecino, şono. Mordem ke ebe fek çuçıke pê bıcêro ki, no nianêno.

Heya, de kheko-bıra way way way
Expalê marê hao êna surra nê têrmaşê vay
Mı dest eşt be çê veşê Duzgînê serê deryay
Ê ki ra u olağê xo ma feqira ra bınay.

Khurmalenê, heyra. Waxtê veri de, dewa de şênatiyê biye. Çênê rındekê azebi, xortê delalê qawaxi bi. „Silo Qıc“ lawıkanê xode vano: Xortê burnebaşı. Heyra, xortê başi, waxtê veri de mendî! Cênîy o cüaniki, mêrde o cüamerdi koti mendî? Domanê khej u bor u sisiki, çênê u laikê viliki, khal u kokimê zê çhikê adiri... Kanê (koti), cematê veri; kanê, misletê veri; kanê, lac u çênê veri?

Xort u azeba ra dewi kerdî issizi, dewi biy issizi. Xorê phepugo goin mırê bıwano, dewi kerdî bêkesi. Bon be bon gıneno pıro, rıcinu, xora ke mericiyo ki rıcnênê. Locine be locine şayina, dü nêdana. Uçağê be uçağê bena kore. Uçağşên o uçağkorê pilê ma u ma ki xorê tey nia dame. Her roc qotikê êno maro, çiyê name fek ra. Ma de êndî çiyê ki nêmend. Çiyê de xo erzeme fekê çiyê vera ke çiyê de xuyo bin raxelesnime. Hao ma her çi ra xelesiyayme ra, her çi ra beşe keme dest u paanê xo buşime. Heyra, pi u biraê mı, heyra; mara, marê çiyê nêmend. Ne ma xorê çilê fişte ta, ne ki Heqi ra marê roştê amê. Dewî endî têde xırbê, pagê. Xort u azebi endî dewa de, şehera de (suka de) dermanê. Kes çino ke tasê ağwe bidero mordemi dest. Bêrê ke meytê ma werta de bimanê, bibê werdê theyr u thuri, mor u mılawîni. Phepugo goin khelanê mezela ra nişo, mırê bıwano! Axırî, axa her çi made mende! Wa çengê wele ki çımanê ma nêkuyo! Wa axa dae ki bımano!

Waxtê veri de bext bi, expal bi. Îsantêni u dostêni biye. Heqa pil u qıcı biye. Heqa merdi u cênîye biye. Heqa ma u pi be ewladi biye. Îsan, isana ra şermaiye, ziar u diari zanıtêne, miaz potêne, qurbanê sare bınênê. Pir be rayberi ra, şêx be dewrêşi ra amêne. Cem u cemat gırê dêne, xorê şema şiyêne, veng'a Heqi dêne... Kanê, pir u rayberê ma; kanê, porsipê u risipê ma? Kanê, lac u çênê ma? Kanê, no qom u qebilê ma? Qom u qebilê ma!..

Mı qeda, ez çiyê ver nêkuna. Hama çiyê ke mı de kar keno, cigeranê mı weno, uyo ke: Tı bê ke nıka ke ma sare kerd pey ra, pepugo goin hurendia ma de mewano. Ar u urê ma, ac u ucê ma bıbirıyo, locina ma bışaiyo. Se ke ma qe çhok nêda, lac u çênê niardi. Se ke ma qe mal u dawari de, hêga u cün de, kar u gure de herm u doşanê xo sera nêçarnay, sero nêlalekiyayme, nêkerdi fekê xora, nêkerdi pil... Îsani de se kar mekero: Wertê na dina alemi de ma ki qomime, ma ki wayirê hewl u xırabime, ma ki wayirê kuçika adırime, locina ma ki dü kerdêne. Ma ki lac u çênêy ardi, wayirê lac u çênanime. Kanê, nê lacê ma; kanê, nê çênê ma. Çımê mı kor bê, ağwa siae bêro çımanê mıro. Lac u çênê ma peê hawt koa de, welatanê şari de çar u çur benê, çımanê xo şari rê vecenê. Nıka nêno vatene vaci; qena xo şari rê dêlmaşt kenê... Ez lac u çênê ma wazen! Îllam ke lac u çênê ma!

Xorê nê tenê domanê manê ke şonê, wanênê ênê, şıkır be Heqi, hao marê taine peyser ano, gere herç ke baqıl bê, haê benê her, şonê! Îllam ke no lacê mı, ilam ke no Hesên Usênê mı. Domantêni da zê çêna azebe mı dest ra feteliyêne. Ebe xuy u

xîsêtanê ma bi pil, ebe xuy u xîsêtanê şari made sare onceno. Heqo, tî hevzê xo bîkerê; aqıl, fam u firesetê xo bîderê ac u ucê ma. Ac u ucê ma bînê perranê xo kerê, bişevknê! Êndî na tenga ma wedarê! Çêberê rama xo ma têdine rê rakerê!
Hao usaro, tî vacerê, phepug reyna biwano?
Damaê maenê, xorê felek teyna ke xo bigoyno!

Edebiyat u Felsefe

1. Namey pêseroke Mirazo.
2. Miraz, pêserokê da felsefi u edebiya.
3. Zıwanê Mirazi Zazakiyo.
4. Miraz dı aşman de dorêk/reyê, 15ê her aşme de veciyena.
5. Miraz ca dona nuştayanê edebîyan u felsefîyan. Nuştay edebî u akademîk u felsefîy Miraz de çap benê.
6. Miraz pelanê xo pêro nuştogânê Zazaan rê kena a. Ca dona nuştanê telîfan u açarnaeyan. Hêt fıkırı ra çımtêngi nîkena.
7. Miraz, Zazaan xo ser yew (jew, jû) şar qebul kena u Zazaki xo ser yew zıwan qebul kena.
8. Miraz, fekanê Zazaki têdine zey pê vênena, jew feki fekê do bini sera nêgêna. Ca dano nuştayanê heme fekan.
9. Miraz, qîmet u rumet dona nuştayanê cı natharnayon (kenden u cıgeyrayîşî) u pelanê xo heme kendueğon rê kena a.
10. Miraz, nuştayê ke cı rê yenê, bê bedelnayîş (vurnayîş) ca dona cı, teyna hetê imla / raştnuştene ra redakte kena, kelîman u fekan nêvurnena.
11. Miraz, kulturê Zazaanê nîmîtey dîma geyrena u wazena kulturê maê nîmîtey veco meydan. Miraz, xezinanê nîmîteyan (wedardeyan) dîma geyrena, pê inan eşkera kero.
12. Miraz, standartîzasyonê Zazaki wazeno, labelê gama dîyîne de. Gama verêne de eşkerakerdîşê heme fekan elzem vinena. Yewbiyaena nezdîbiyayîşê fekanê Zazaki sero gureyena (xebetiyena).
13. Miraz, pêseroka Zazaana; din u mezheb u fıkran nêpersena. Sloganîzm u ajîtasyon ra durî şîna.
14. Zerrikê (ihtîwa) Mirazi: Felsefe, edebîyat: meqaley, şîiri, hıkayey, tefriqa romani, cerebnayê (deneme).
15. Miraz, hemî qêdê ırqçiti u faşîzm red kena u qet tu şarêk şari bin sera nivînena, hemî şaron zêpi vinena u şarciti ra durî vindena.

itaki

KITAP · KIRTASIYE

İsmail Seyhan

- Tez Yazımı
- Fotokopi
- Kirtasiye
- Çay Salonu
- Çeviri

Üniversite Duruşu Arkası Eski Şişli Pazarı B Blok No: 25 NİĞLİTAY
Tel: 0422 313 36 65
Mes + Faks / saygimemsa@kirtasiye.com

İtaki

İki aylık felsefi edebiyat dergisi

Birinci Adım